

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2021. március
XXVIII. évfolyam 1. szám



Egy kidőlt fatörzsön ültünk a Sipekivel, és néztük a Dunát. Ebben még nem lenne semmi különleges, gyakran csináltuk ezt, találkoztunk a Víztoronynál, aztán elkerekeztünk a Dunáig, hogy belebámuljunk. Hol a Szúnyog-szigeten kötöttünk ki, hol a Vízművek kerítésénél, hol a Mogyeri csárda mögött. Ültünk, néztük a vizet, fűszálakat rágtunk és mindenféle világmegváltó terveket szőttünk: kamaszok voltunk, mi mást is tehattünk volna.

Ám ezúttal a Tungsram strand hűlt helyén ültünk, a töltés tetején, ahová az az öreg juhart dőlt. Szemben velünk a gomba

teteje látszott, a kismedence eltűnt a víz alatt, a kabinsor derékig vízben állt. Nyár volt, máskor egy plédet nem lehetett volna letenni itt, most meg csak ketten ültünk, és néztük, hogyan vesz birtokba mindent az ár. Nem volt benne semmi félelmetes, inkább izgalmasnak, különlegesnek, titokzatosnak látszott. Az is tetszett, hogy csak úgy beléptünk a kitárt kapukon: normális időkben mindig problémát jelentett, hogy jutunk be az örökké érvényes palánkbérletünkkel. Most meg csak úgy bemasírozunk, mintha miénk lett volna ott a tér.

A Duna kilépett a medréből – merengett el a Sipeki. Azóta is szeretem ezt a mondatot. □ *Jolsvai András*



A megyeri árvizekről...



„Öreg dunamenti emberek alig emlékeznek ilyen arányú áradásra, mint a mostani. Még kevésbé ilyen rohamos áradásra, mely minden akadályon keresztül hömpölygött emberlakta területre és pusztította az ott lakók egy emberéleten gyűjtött kis vagyonkáját. Csütörtökön már láthatóan emelkedett a Duna vize, pénteken keresztül tört a gátakon és rengeteg házat ölelt körül a zöld piszkos víz. [...] Egyetlen ponton tört keresztül a víz, a Megyeri csárda és a 87 villamos végállomása közötti részen. [...] A víz föltartóztathatatlanul hömpölygött Megyer mélyebb részeibe. Így került víz alá a Kálmán-(ma: Pintér József), Béla-, Czuczor-, Fóti-, Tomori-, és Megyeri-utca. Az Egyesült Villamosági gyár Amper sporttelepét 2 méter víz lepte. A várost Megyer felől környező mezők mind vízzel borítottak. Az UTE új stadionját is fenyegette a tomboló víz, kevéske oda is jutott. [...] Körülbelül 200 ház került vízbe, ami által 2000 ember vált hajléktalanná. A kár megközelíti a 2 milliárd koronát. [...] A mentés és az elsősegély példás volt, ugyanúgy a részvétel is. [...] A népjóléti miniszter 1 milliárd gyorssegélyt utalt ki, de legelső, aki a gyűjtésre gondolt dr. Csutak Károly (rendőrkapitány-szerk.) volt az UTE bálján gyűjtést kezdeményezett, amely 72 ezer koronát eredményezett. Hétfőn délután a kormányzó is megtekintette az árterületet. József főherceg ugyancsak kint járt és 100.000 koronát adott a károsultak felsegélyezésére. [...] Az újpesti nőegyesületek vezetői dr. Semsey Aladárné elnöklésével közös értekezletet tartottak, amelyen elhatározták, hogy Újpest társadalma áldozatkészségének igénybevételével enyhíteni fognak a nyomoron.” (Ujpesti Napló, 1923. február 17.)

„A jog és pénzügyi bizottság kedd este tartott ülésén Negyedí Szabó Béla kérdést intézett Hoffer Mihály műszaki tanácsnokhoz, hogy a városi hatóság érdeklődött-e a megyeriek megnyugtató céljából illetékes helyen aziránt, nem fenyegeti-e ezidén Megyert árvízveszedelem. Hoffer Mihály műsza-

ki tanácsnok bejelentette, hogy eljár a földművelésügyi minisztérium vízrajzi osztályában, ahol Pogonyi György osztályvezető kijelentette, hogy a jelenlegi hóviszonyok mellett nem várható árvízveszedelem.” (Ujpesti Napló, 1931. március 7.)

„Az 1923-as megyeri árvíz sötét napjai újból megisméltődtek. [...] Az idej megyeri árvizet a felrobbantott hidak romjain képződött jégtorlaszok okozták. Az árvíz okozta kár rendkívül súlyos – komolyan megszenvedte az Egyesült Izzó, az Angol-Magyar Cérnagyár, a Vízművek, a Mauthner gyár és hajléktalanná lett sok-sok kisember. Házát, otthonát a háború csapásaitól megmentett utolsó holmiját veszítette el sok szegény dolgozó. Az árvíznek halálos áldozatai is voltak és igen sokan szorultak orvosi segílyre. A város lakossága az árvíz riasztó hírére azonnal megmozdult, hogy segítsen, ez a segítség azonban nem lehetett olyan hatásos, mint kellett volna [...] nem állt rendelkezésre megfelelő számú csónak, mert a németek kivonulásuk előtt elpusztítottak minden elérhető csónakot és ladikot, a rejtkehelyről előkerült kevés vizijármű pedig meg sem közelítette a szükségletet. Hiányos volt továbbá a tűzoltók felszerelése is, mert a vízhatlan és gumiruha készletek még a gyárak saját szükségletét sem elégítették ki, s a háborús szénhiány miatt a legdöntőbb időben nem volt villany, ami különösen a gyári berendezések mentésénél, szivattyúk üzembe helyezésénél lett volna fontos. [...] A város vezetősége mindent elkövetett, hogy azonnali segítséget nyújtson az árvízkárosultaknak, elhelyezte a fedél nélkül maradottakat, elsősegélyben részesítette a rászorultakat s meleg ételhez juttatta a megmentetteket. A segítség azonban – az általános súlyos helyzet miatt – nem lehetett végleges s a város közösségére vár az intézményes megoldás. Az újonnan megalakult Nemzeti Segélybizottságra vár a feladat, hogy minden segítségre képes erő összefogásával gyógyítsa meg a sebeket, melyeket végső fokon szintén a háború ejtett városunkon.” (Szabad Újpest, 1945. február 17.)

(Összeállította: Szöllősy Marianne)

Az Újpesti Helytörténeti
Alapítvány lapja

Alapító szerkesztő:
KADLECOVITS GÉZA

A szerkesztőbizottság elnöke:
HIRMANN LÁSZLÓ

A szerkesztőbizottság
tisztelt elnöke:
DR. SIPOS LAJOS

A szerkesztőbizottság tagjai:
DR. HOLLÓSI ANTAL
DR. KŐRÖS ANDRÁS
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Szerkesztő:
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Munkatársak:
IVÁNYI JÁNOS
KRIZSÁN SÁNDOR
LŐRINCZ RÓBERT
SZÖLLŐSY MARIANNE

Számunk szerzői:
BAY ZOLTÁN *fizikus*
FORGÁCS ANDRÁS *okl. gépészmérnök*
HIRMANN LÁSZLÓ *tanár,
gimnázium-igazgató*
DR. HOLLÓSI ANTAL *sebészfőorvos,
ny. orvos igazgató*
IVÁNYI JÁNOS *okl. építőmérnök*
JOLSVAI ANDRÁS *író, főszerkesztő*
KLACSMANN BORBÁLA *történész*
DR. KŐRÖS ANDRÁS *ny. kúriai bíró*
KŐRÖS ANIKÓ *tanár, újságíró*
ROJKÓ ANNAMÁRIA *újságíró,
szerkesztő*
SZÖLLŐSY MARIANNE *helytörténeti-
gyűjtemény-vezető*

Kiadja: Újpest Önkormányzata
Műszaki szerkesztő:
GELLÉRT KATALIN
Nyomdai kivitelezés:
SPÁCIUM BT.
Felelős vezető: KOÓS GÁBOR

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2021. március
XXVIII. évfolyam 1. szám



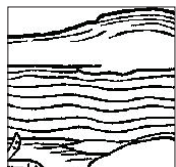
Dunai árvíz az Újpesti vasúti hídnál, 2013. június 3. (részlet)
(Forrás: dunaiszigetek.blogspot.com)

1	JOLSVAI ANDRÁS <i>A Duna kilépett a medréből</i>
2	<i>A megyeri árvizekről...</i> Összeállította SZÖLLŐSY MARIANNE
Tanulmány	
4	IVÁNYI JÁNOS <i>Az újpesti árvizek Az országos árvizek eseményei Újpesten</i>
8	SZÖLLŐSY MARIANNE <i>25 éves az Újpesti Városvédő Egyesület, 1. rész</i>
Közlemények	
11	ROJKÓ ANNAMÁRIA <i>Újabb epizódok Aschner Lipót életéből A Rothermere-kupa</i>
13	KLACSMANN BORBÁLA <i>„Óriási erkölcsi szolgálatot tenne a városnak” Holokauszt túlélők és a kárpótlás Újpesten, 2. rész</i>
15	FORGÁCS ANDRÁS <i>Újpesttől a Holdig</i>
18	DR. KŐRÖS ANDRÁS <i>Szemelvények dr. Fraknó Gyula ügyvédi hagyatékából 1947–1957, 8. rész</i>
21	DR. HOLLÓSI ANTAL <i>Dr. Iskum Miklós, aki megvalósította fiatalkori álmát</i>
23	KŐRÖS ANIKÓ <i>A kút titka</i>
25	BAY ZOLTÁN <i>Az élet erősebb (részletek)</i>
Híres újpestiek	
26	HIRMANN LÁSZLÓ <i>Preszly Elemér</i>
Interjú	
29	SZÖLLŐSY MARIANNE <i>Gyermekkorai álmom volt, bogy tanító legyek</i>
32	Helytörténeti hírek

IVÁNYI JÁNOS

Az újpesti árvizek

Az országos árvizek eseményei Újpesten



A belvárosi Ferenciek terén álló templom oldalfalán látható Wesselényi emléktábla minden arra járó emlékeztet az 1838-as reformkori Pest árvízi katasztrófájára. Talán ez az esemény is közrejátszott abban, hogy a fői mágnás, Károlyi István gróf felajánlotta megyeri birtokának lakatlan részét a hajléktalanná válók számára. A mai Újpest területén kedvező feltételeket biztosított a letelepedőknek, először az István-hegyen a szőlőültetvények létrehozásával, majd annak eredménytelensége után a Duna-menti területek benépesítésével. Noha a később kialakuló város a Baross utca és annak közvetlen környezete kivételével sík területen fekszik, a Duna ún. „sempontja” felett – ami a Lánchíd vízmércéjének „0” szintje – a legmagasabb ponton +17,5 m, a legmélyebben fekvő részén, a mai Káposztásmegyer környezetében +6 és +7 m között váltakozik. (A továbbiakban hivatkozott magasságok értelmezhetősége érdekében tájékoztatásul rögzítjük, hogy a közelmúlt utolsó – 2013 év nyári – árvízszintje +8,76 m volt, amikor az Árpád út torkolatánál a Váci út biztonságát homokzsák-töltés védte.)

Ugró Gyula Újpest monográfiája szerint az 1838-as árvíznek Újpestre vonatkozóan „csupán” annyi következménye volt, hogy „[...] csak Vác városában és a káposztásmegyeri pusztán telepített Újpesten uralkodott az árvíz s a kár Újpesten 2900 frt. ebből az épület kár 2764 frt [...]” s hogy „[...] a segílyt nyújtók között első helyen szerepel Újpest alapítója: gróf Károlyi István [...]”. Az épületkárok között volt Mildemberger Márton háza és sörfőzdéje, amely összedőlt, és Löwy Izsák tímármester, (később bíró) háza, amely károkat szenvedett.

A harmincnyolc évvel később, 1876-ban bekövetkezett nagy áradás pusztító hatásának méretét jelentősen befolyásolták azon körülmények, amelyek a település földrajzi fekvésének a következményei. Ekkor a községnek már hatezernél is több lakosa volt, a Duna és a Váci országút között üzemekkel, többek között a közvilágítást és a tehetősebb magánházak világítását biztosító légszeszgyárral, több bőrgyárral. Az 1876-os tragédiát dr. Nagy László: Az 1876. évi árvizek című tanulmányában dolgozta fel. Eszerint a legmagasabb vízállást február 25-én (pénteken) mérték, amelyről az Országos Árvíz Bizottsághoz a következő táviratokat küldték: „15 óra. A víz folyton nő, a Váci út bal oldalán lévő összes házat kiürítették. A víz bennük mintegy 4 láb [majdnem 130 cm]. Eddig 30 ház dőlt össze, köztük a Goldzieher-féle ház, az enyv-gyár egy része, a maláta gyár, amelyben nagymennyiségű árpa pusztult el, a Weiss-féle szesz-gyár nagy része s az Eypinger-féle szesz-gyár. A gazométer víz alatt áll, ezért a légszeszvilágítás már tegnap éjjel lehetetlen volt. Mintegy 1000 ember van kiszállásolva. A kár nagy, de emberélet még



Az újpesti szeszfinomító gyár az 1876-os árvíz idején

nem veszett. Számos lakást késő éjjel kellett kiüríteni. A víz a megyeri csárdánál áradt ki és elborította a palotai erdőt. 16 óra 20 perc. A víz folyton nő, a lóvasút épülete [a volt remiz előtti, most üresen álló kastélyépület] [...] víz alatt van. Eddig 51 ház összedőlt és számos ház bedőléssel fenyeget. A közlekedés csak csónakok segítségével lehetséges. [...] Minthogy a közlekedés a fővárossal megszakadt, azon óhaj merült fel, hogy az államvasút óránként közlekedjék [ezzel biztosítva a Rákospalota-Újpest állomással való összeköttetést az elárasztott Váci úti területtel]. [...] 17 óra 25 perc. Most érkezett tizenhárom csónakon a váci úti kalapgyárból megmentett s ideszállított 30 ember. Tegnap óta elzárta őket a víz s csak nagy bajjal menekülhettek meg. Előző nap óta nem ettek semmit. Csak némi ágyneműt hoztak magukkal, mert egyebet nem tudtak megmenteni. A főispán még eddig nem küldött segílyt. 19 óra 20 perc. Nincs emberi erő, mely a rombolásnak gátat vethetne. Összedőlt az 52. ház. A Váci út és a Duna közt fekvő tér csupa rom, a bedőlt házak fölött zúgva záródnak a szél által korbácsolt hullámok. Az újpesti faipartársaság épületéből az igazgató 12 emberrel és két pontonnal együtt mindeddig nem voltak kimenthetők, mint-hogy az épület megközelíthetetlen volt. 21 óra 50 perc. Fáklyákat csak 16 órakor hoztak, addig mély sötétség uralkodott. A vízállás változatlan. A kikötőben a jég összetolult. Három gőzös szükség esetére fűtve van. Két vontatóhajó elsodródott. A gazométer sokat szenvedett. Az üst megmentése céljából 8000 köblábnyi [kb. 230 m³-nyi] gázt kieresztettek. Házak folyton bedőlnek. A jég nagy tömegekben elindult.” Február 27-én (vasárnap) már a következőkről számoltak be: „Újpesten a víz reggel óta 1,5 lábat [mintegy 50 cm-t] apadt úgy, hogy a lakosság a főutcán [a mai Árpád úton] már gyalog járhatott. A közlekedés a fővárossal még nem állt helyre, miután a [Váci] országút helyenként még 1-1,5 lábnyi (0,3-0,5m) víz alatt állt. Újpest nagy része, a jobboldali dombokon (István-hegy) fekvő házak kivételével még el volt árasztva. A káposztásmegyeri villák közelében a víz még több öl magasságban állt. Miután a Duna apadására nincs kilátás, a tér csak

több hónap alatt száradna ki, a szolgabíró az országúti töltés átmetszését javasolja néhány nap múlva, hogy a mélyebb helyekről a víz lefolyhasson. A pesti határból 40 menekülő van Újpesten, ahol, miután a fővárosból segíly még nem érkezett számukra, a község látja el őket. A szárazon levő házak lakói szeretettel fogadták be a szerencsétleneket, kik így egytől egyig fedél alatt vannak. E 40 ember megmentésében főképp egy gőzhajó kapitánya tüntette ki magát. [...] Délután 5 órakor a miniszterelnök [Tisza Kálmán] bejárta Újpester, lóháton gázolva át az országutat helyenként még borító áron. Nagy meglegedését nyilvánította a hatóság felé, csak az örök számát kevesellte, kik az utcákra kihordott holmik őrzésére voltak kirendelve. Amire az volt a válasz, több azért nincs, mert katonákat még nem kaptak”. A miniszterelnök, valamint Ráth Károly főpolgármester, Thaisz Elek főkapitány, valamint egy hidász ezredes látogatásának megvolt az a közvetlen eredménye is, hogy néhány nap múlva mérnökök jelentek meg, és felméréseket végeztek egy építendő gátrendszer terveinek elkészítéséhez. „Az újpestiek dicséretére volt mondható, hogy lopás ezideig nem fordult elő. Emberáldozat nem volt. Néhány lapnak 20-30 újpesti áldozatot emlegető híre koholmány.” Az árvíz mérlege közelítőleg: 122580 frt ingó- és ingatlanvagyonban keletkező kár, amelynek enyhítésére a király 1000 frt-ot, Pest vármegye 300 frt-ot utalványozott a károsultaknak, míg gyűjtés útján befolyt 1815 frt 94 kr. A legnagyobb – feljegyzett – kár a szeszfinomítót érte, ingatlan és ingó kárértéke mintegy 40 000 frt-ot tett ki. A mentést Schober Károly tűzoltó főparancsnok szervezte, segítve ezzel a mintegy 1500 személy kimentését.

Az 1876-os árvizet követően 1899-ig még öt alkalommal jegyezték fel árvízveszélyt és árvizet + 6,80 m-en tetőző vízállással, de ezek nem okoztak számottevő károkat a település ingatlanjaiban, ugyanakkor jelentősen megnehezítették, illetve akadályozták a Fővárosi Vízművek Káposztásmegyeri Főtelepe építkezésének III. ütemét. Az építkezéssel (1895–1897) párhuzamosan felfektetett építési naplóbejegyzéseket áttekintve a Fővárosi Vízművek levéltárában, megállapítható, hogy azok 1895 augusztusától rendszeresen a Duna

napi vízállásának feltüntetésével kezdődnek. Az építkezés szempontjából a legkritikusabb 1896. év januárja +5,44 m-es, és augusztusa volt +5,69 m-es vízállással, ami ugyan a nagyközséget nem fenyegette, de az építési terület teljesen a víz alá került.

Az 1876-os árvíz során a legmagasabb vízállás a +8,0 m-t is meghaladta. Ugyan 1923-ban ezt a mértéket a vízszint nem érte el (a hivatalos mérések szerint ~ +7,05-7,10 m volt), de Újpest megyeri részének mélyebben fekvő területein élő lakosságára nagy csapást mért.

A károkat, illetve az eseményeket leginkább a vármegye alispánjának 1923. áprilisi jelentéséből ismerhetjük meg. Ismét Ugró Gyulát idézve „[...] a február 9-ről 10-re virradó éjszakán a Duna rohamosan emelkedő árja áttörve a székesfővárosi víz-műtelep védgátját, az Újpest régi határán kívül eső megyeri csárda irányában átlépte a Váci állami útnak azt a részét, mely teknőszerű kiképzéssel a Duna árvízszinvonala alatt fekszik. Ezzel egyidejűleg a Szilas patak medrében visszahúzódó árvíz a gróf Károlyi féle téglagyár mögött [a mai Messer gázgyár környezete, és az ún. Nagyváradi utcai lakópark] szintén kilépett medréből és az említett árral egyesülve előntötte a Károlyi féle birtoknak a megyeri határban lévő részét. A város hatósága [...] két nappal korábban a Szilas patakkal párhuzamosan az állami út kimagaslőbb részétől fogva a legközelebbi magasabb terep hullámhoz csatlakozólag kereszt gátat építtetett, ami a késő éjjeli órákban átszakadt és előntötte a 20 holdnyi területet, [amelyet a Váci út–Megyeri út–Fóti út–Kálmán utca határol] aminek következtében kb. 200 lakóház – helyenként ablakmagasságban víz alá került. Ezzel a Szilas patak felőli védekezés céltalanná vált [...] február hó 13-án a megyeri árvíznek [...] az időközben leapadt Dunába való visszabocsájtása céljából megtartott helyszíni szemle után a Váci állami útnak átvágását [...] nyomban elrendeltem. Ennek az intézkedésnek a következménye az lett, hogy az árvíz az előntött városrészről 24 órán belül teljesen lefolyt”. A víz alatt álló megyeri városrészt vitéz Horthy Miklós kormányzó és József főherceg is meglátogatta és 100 000 koronával megindította azt a jótékonyági

gyűjtést, amelynek végeredménye mintegy 1,3 millió korona lett. (A népjóléti miniszter 1 millió korona gyorssegélyt utalt ki.)

Az árvíz pusztításának hatására felgyorsult a város által finanszírozott bérlakások építése az Irányi Dániel és a Baross utcában, valamint a Mátyás téren. (Itt a három házból álló épületegyüttes tervezői az a Böhm Henrik – Hegedűs Ármin építéscsapat voltak, akiknek a nevéhez fűződik a Városháza, a Szülőotthon, a Vágóhíd és a már lebontott Újpestvidéki Takarékpénztár is.) Emellett a Kereskedelemügyi Minisztérium országos lakásépítési miniszteri bizottsága a várostól átvette a Gorove és a Tó utcák között levő üres telket kislakások építésére, a város pedig biztosította a szükséges közműveket. Az épületek 1923. november hó folyamán használatba vettek. Az adott területen felépített házakat azóta lebontották, a városrehabilitáció részeként ott tízemeletes épületeket emeltek, valamint ezen a területen most autóparkoló található.

Az Északi összekötő vasúti hidat – egy nyílás feletti hídelem és az óbudai 20 m-es parti nyílás megtartása mellett, amelyen keresztül az észak felé menekülést kívánták maguknak biztosítani – 1944 év végén a németek felrobbantották a többi nyílásával, a kikötőági 3 pillérrel és 4 rácsos hídtaggal együtt (a híd statikai vázát tekintve két-támaszú rácsos tartók sorozata volt). A híd maradványai már 43 napja voltak a Dunában, amikor 1945. február 9-én a híd roncsain fennakadt jégtáblák visszaduzzasztó hatása miatt a folyó kilépett medréből. Előbb előntötte Csillaghegy és az óbudai területek jelentős részét, majd néhány nappal később Újpestet is, ahol emberéletet nem követelt, de hatalmas károkat okozott. Bay Zoltán: Az élet erősebb című önéletrajzi könyvében az Egyesült Izzóban történekről azt írja, hogy „a szegény munkásnegyedekben sok családi ház dőlt össze”.

„[...] A hírek úgy szóltak, hogy a Duna, amelyet még jég borít, gyorsan árad, mert a vízben lévő hidak roncsai megakasztották a jégpáncélt [...] a kép egyre vigasztalanabb volt: a jég emelkedik, de nem tud elindulni: fogják a hídroncsok [...]. Délutánra a víz előntötte az utcát, este már csak gumicsizmában tudtunk járni a gyárudvaron a körülbelül húsz

centiméter mély vízben, reggelre méteres víz borította az egész gyár területét. Az összes pincék megteltek vízzel [...]. Íme Hitler Németországának még egy utolsó üzenete [...] rombolásukkal beleavatkoztak a természet folyamatába, s elöntötték árvízzel Újpest északi részét és Megyert, mintegy kilenc-tízezer embert téve hajléktalanná. A kertünkben a bokrok teteje és a fák állanak csak ki. Odébb a gyár épületei, körben a habos szürke víztükör, melyet csak az úszkáló faroncok, deszkák, gerendák, kerítések maradványai szakítanak meg [...]. Minden meteorológiai jelentés hiányában csak azt tudtuk figyelni: merre úsznak a vízszinten levő roncsok az előttünk levő utcán. Két teljes napig dél felé úsztak: ez azt jelenti, hogy még kifelé jön a víz a Dunából. Második nap estefelé a roncsok megálltak, ez már jó jel. Harmadik nap reggelén elkezdtek úszni visszafelé. Jaj, csak meg ne álljanak! A harmadik és a negyedik napon állandó volt a visszafelé úszás, s a víz felszíne észrevehetően apadt. Az ötödik napon már újra lehetett gumicsizmákban járni a gyárudvaron, s egy hét elteltével száraz lett az udvar [...] körülbelül egy hétig tartó éjjel-nappali szivattyúzás után a legfontosabb alagsoraink víztelenítve voltak, s még egy héttel később, február végén, ismét folytattuk a rádiócsőgyártást [a Vörös Hadsereg részére, jóvátételként].”

Az Északi összekötő vasúti híd ideiglenes, ún. félállandó szerkezettel történő felújítása a Déli összekötő vasúti híd bontásából felszabaduló acélelemekből 1952-53-ban megkezdődött. (A híd felújításnak történetével az ÚHÉ 1999/1. és 2001/3-4 számainkban már foglalkoztunk.)

A híd felújítását irányító dr. Nemeskéri-Kiss Géza MÁV főtanácsos a Mélyépítéstudományi Szemlében (1956/7.8.) közölt beszámolója szerint, az „1954. évi nagy nyári dunai áradás a munkálatok folytatását lehetetlené tette. A rendkívül magas (+8,05 m) vízállás következtében teljesen víz alá került a munkahely és a megáradt víz a deponált és a szereléshez már gondosan előkészített, beépítésre váró elemek legnagyobb részét és az egész csavarraktárt ellepte. Az állványzatot –, amelyen még ebben az időben teljes súlyával nyugodott a hídszerkezet – horgonyzá-

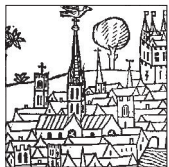
sokkal biztosították az áramló víz igen nagy mértékben megnövekedett torlónyomásával szemben, a középső hídnylásban minden második cölöpjármot kihorgonyozták egy-egy 900 kg súlyú horgonnyal. A horgonyok sodronyköteleit csigasorokkal feszítették meg, amelyek a levert vascsőcölöpök felső végéhez voltak megfelelően rögzítve. Az ár által magával ragadott nagytömegű uszadék, valamint a nagyobb úszó tárgyak szintén veszélyeztették az állványzat állékonyságát. A honvédség és a MÁVAG dolgozói azonban éjjel-nappali éber mentőszolgálattal elhárították a veszélyt. A megfelelően kihorgonyozott és hegesztett merevítésekkel ellátott vascső cölöpjármokon lévő állványzat a rajta nyugvó hídszerkezettel, a megnövekedett torlónyomás hatására mindössze 2-3 cm nagyságú eltolódást szenvedett. A munkát az árvíz levonulása után nem lehetett zavartalanul folytatni, mivel a beépítendő szerkezeti elemekre és csavarokra az árvíz folyamán vastag iszapréteg rakódott, aminek következtében berozsdásodtak, amit beépítés előtt fáradságos munkával távolítottak el. A csavarokat ezért újból be kellett járítani és olajozni. A K-híd szerelésénél több mint 300.000 különböző méretű csavar beépítésére volt szükség, amely csavarok legnagyobb része az árvíz hatására beszennyeződött.”

Jelen tanulmány összeállítását az 1876. évi árvíz pusztításának 145. évfordulója tette aktuálissá. Úgy gondoltuk azonban, hogy az évforduló kapcsán érdemes számba venni az elmúlt másfél évszázad nagy özönvizeit, hogy bemutassuk Újpest történetében az áradásokkal szemben folytatott küzdelmet. □



A kaposztásmezejei Főtelep építése az 1896-os árvíz idején
(Forrás: Maklár Jénóné: Újpest Hőskora Képekben)

25 éves az Újpesti Városvédő Egyesület, 1. rész



Az 1995-ben alakult Újpesti Városvédő Egyesület létrejöttének történetéről szólva, szükséges megemlítenünk néhány, a megalakulást megelőző eseményt. Az első helytörténettel foglalkozó csoport az 1988-ban megalapított Újpesti Értelmiségi Klub, a mai Újpesti Közművelődési Kör elkötelezett tagjainak nevéhez fűződik. Az Értelmiségi Klub az Újpesti Városvédő Kört 1990-ben tagozataként hozta létre, Kadlecovits Gézát választva elnökének.

Közvetlenül a megalakulás után jelentős feladat hárult rájuk: az év Újpest történetének jelentős dátuma, a település alapításának 150. évfordulója volt. Az önkormányzat megalakulása és a polgármester megválasztása csak késő ősszel történt meg, így az évfordulóhoz méltó megemlékezés megszervezése a civilszervezetre hárult. A rendezvény időpontjául november 23-át választották. Az Újpesti Értelmiségi Klub az évforduló alkalmából kitüntetést alapított „Ad Honorem Újpest 1840–1990” elnevezéssel. Az elismerést tizenkilenc köztisztviselőben álló polgárnak adták át, akik több évtizedes elkö-



Kadlecovits Géza, a Városvédő Egyesület elnöke köszönti az alakuló ülés résztvevőit

telezett munkával szolgálták Újpest lakóit. Az ünnepség egy háromnapos eseménysorozat bevezetője volt. Emléktáblát avattak gr. Károlyi Sándor tiszteletére a róla elnevezett kórház falán; koszorút helyeztek el több neves, településünkhöz kötődő személyiség, dr. Ugro Gyula, dr. Semsey Aladár, Lebstück Mária, Halassy Olivér és a városalapító gr. Károlyi István sírjára. A zeneiskola tanárai koncertet adtak, az újpesti orvosok tudományos ülés keretében idézték fel elődeik emlékét.

A városvédő kör kiemelt feladatának tekintette az ifjúság honismereti képzésének fejlesztését. Ennek nyomán 1992. február 22-én zajlott le az első, középiskolások számára meghirdetett helytörténeti vetélkedő, amelyet a következő évben az általános iskolásoké követett. 1994-ben a kör kezdeményezésére jelent meg a diákok helyismereti nevelését segítő „Újpest története – Olvasókönyv diákoknak” című kiadvány az Újpest Helytörténeti Alapítvány gondozásában. Az alapítvány hagyománnyá tette, s máig sikerrel szervezi a helyi diákoknak szóló rendezvényeket.

A városvédők szervezésében Szőnyi István festőművész születésének centenáriumán emléktáblát avattak a művész szülőházának falán, megemlékezést rendeztek az újpesti zsidóság elhurcoltatásának 50. évfordulóján. Decemberben egyházi kórusok számára találkozót szerveztek, amelynek célja a különböző egyházközségek énekkarai közötti kapcsolat kialakítása, rendszeressé tétele volt. 1995-ben ünnepség keretében emlékeztek meg a Károlyi Sándor Kórház alapításának centenáriumáról. A Könyves Kálmán Gimnázium megnyitásának 90. évfordulóján Klima Lajos, az iskola első igazgatója sírjánál tisztelegtek.

Öt esztendő tapasztalatai alapján az Újpesti Városvédő Kör vezetői belátták, hogy a szervezett keretek között folyó városvédő tevékenység egyik fontos feltétele a jogilag rendezett státusz, az önálló jogi személyiséggel rendelkező egyesület létrehozása. Az értelmiségi klub és a városvédő kör

vezetősége úgy gondolta, hogy az elmúlt évek jó együttműködése a továbbiakban is biztosított lesz, sokan vettek aktívan részt mindkét szervezet munkájában és joggal feltételezték, hogy ez a kapcsolat a jogi különválást követően is megmarad.

Az elhatározást tett követte: „A múltat tiszteld a jelenben, és tartsd a jövőnek” – Vörösmarty emléksorait választotta jelmondatul 1995. november 11-én, az Újpesti Polgár Centrumban 106 alapító tag részvételével megtartott egyesületi alakuló ülés. Alapító elnökké dr. Kapolyi László akadémikust, ügyvezető alelnökké Kadlecovits Gézá-t választották. A vezetőség soraiba dr. Szerényi Antalné középiskolai tanár, dr. Vitáris Edit jegyző, Iványiné Konrád Gizella építőmérnök, Neogrády László a Helytörténeti Gyűjtemény alapítója, Pákozdi Kálmán az ÚVZrt. vezérigazgatója, Banga Ferenc képzőművész, Mészáros Ferenc önkormányzati képviselő – alapítókat delegálták a tagok, az ellenőrző bizottság tagjai: dr. Zámbo Gyula ügyvéd, Dankó Pálné és Németh Istvánné voltak. A később hivatalosan is elfogadott alapító okiratban az alábbiakban fogalmazták meg városvédő tevékenységük céljait.

„Elősegíteni Újpest történelmi, építészeti, természeti értékeinek megóvását és gyarapítását. [Az egyesület] feladata Újpest szépítése, polgárainak – azok közül is főként az ifjúságnak – Újpest szeretetére nevelése; a polgárok bevonása a fejlesztési elképzelések, tervek megvitatásába, megvalósításába. Ennek érdekében fejt ki szervező munkát az egyéni és közösségi erők összefogására, közreműködik a környezet- és természetvédelem szempontjainak érvényesítése érdekében.”

A megtartott alakuló ülésen adták át először az egyesület alapította Arany Horgony díjat. A díj adományozása napjainkra hagyománnyá vált, immár két évente az elismerést azok a polgárok kaphatják, akik sokat tettek Újpest múltjának kutatása, bemutatása, oktatása, a város tereinek, épületeinek megóvása érdekében.

Az önálló civilszervezet megalakulása sok érdeklődőt vonzott. Jellemző adat, hogy 1996-ban az első programjukon, a káposztásmegyeri katolikus templomban rendezett látogatáson már 150 érdeklődő vett részt. Az

év további részében az ökumené jegyében több felekezettel közös rendezvény zajlott. Szeptemberben meglátogatták a frissen felújított 100 éves zsinagógát. A nagyszabású rendezvényre 250-en érkeztek. Októberben ökumenikus istentisztelettel emlékeztek a Nap utcai Szent József plébániatemplomban az 1956-os forradalom 40. évfordulójára. Az ünnepség több mint két évtizedig tartó hagyományt teremtett. A szalézi rend meghívására a Baross utcai Jézus Szíve templomban is látogatást tettek. Jelentős esemény kísérte a városunk templomaival való ismerkedést, abban az évben jelent meg az egyesület kiadásában az „Újpesti egyházak és felekezetek 1830-1995” című kötet. Szerzői helytörténészek, illetve a gyülekezetek lelkészei voltak. A programsorozat záró eseménye az újpesti templomi kórusok találkozója volt az Újpesti Polgár Centrumban.

Az egyesület vezetősége a pozitívumok mellett igyekezett felhívni a figyelmet a település gondjaira is. Látogatást tettek a sok vihart kavart újpesti szennyvíztisztító telepen, amely a nyári időszakban nehezen elviselhető szagokat árasztott. Talán a nagyobb nyilvánosság is hozzájárult ahhoz, hogy a vállalat komoly beruházással orvosolta ezt a problémát. Ritka alkalom adódott, amikor kirándulást tehettek a Fővárosi Vízművek központi telephelyén és működés közben láthatták a több mint száz esztendőes szivattyúkat és a kutak működését.

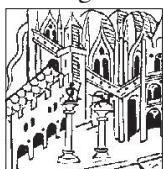
1996 nyarán nagy jelentőségű esemény szervezője volt az egyesület. Hargitai Katalin



Dr. Kapolyi László alapító elnök, valamint Károlyi László és felesége Erzsébet, a főteli templomban, 1997-ben (A képek forrása: Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény)

egyetemi hallgató, egyesületi tag szervezésében látták vendégül a Via Pacis mozgalom képviselőit. A nemzetközi ifjúsági szervezet tagjai a nyári szünidő egy részét – hagyományosan más-más országban – természetvédelmi munka végzésével töltik. Részvételükkel került sor augusztus 15-25. között a Farkaserdő megtisztítására. A huszonöt diák szállását és ételmezését az önkormányzat biztosította.

Az egyesület tagjai nemzeti értékeinkre is ráirányították figyelmüket. Autóbuszos kirándulás keretében jártak Pannonhalmán, Ópusztaszeren, Kiskunfélegyházán. E csoportos kirándulások a későbbi évek során nemcsak ismereteik gazdagítását, hanem sok új kapcsolat kialakítását is eredményezték a vendéglátókkal, helyi honismerőkkel.



Természetes érdeklődéssel fordult a társaság Újpest mellett a főváros ikonikus épületeinek története, kulisszatitkai felé. Minden program szakvezetéssel zajlott, a figyelmes megtekintésen kívül, az egyes intézményekhez kapcsolódó érdekes információk átadásával emelve a látogatások színvonalát. 1997-ben az épületbejárások során a városvédők a Városházával, a Belsővárosi Református Templommal, a Clarisseummal ismerkedtek Újpesten, de jártak az Állami Operaházban, a Nemzeti Galériában, a Szent István Bazilikában és a Nemzeti Sírkertben is. A vidéki utak sem maradhattak el. Kalocsán a székesegyházban orgonakoncerten is részt vettek a kirándulók, a városi múzeumban Romsics Imre igazgató vezetésével barangoltak, Szalkszentmártonban a Petőfi emlékkiállítás tekintették meg. Az év legnagyobb eseménye a települést alapító gr. Károlyi István születésének 200. évfordulója volt. A városvédők november 3-án rendezett ünnepek során a fóti templomban emlékmisén vettek részt, majd az altemplomban koszorút helyeztek el a gróf szarkofágján. Az újpesti Városháza dísztermében emlékülésen több szakértő előadó méltatta az alapító életét, tevékenységét. A tagság körében sikert aratott az Újpest Galériában rendezett nagyszabású kiállítás, amely eredeti relikviák segítségével idézte meg az ünnepelt személyiségét és pályáját.

A bicentenáriumi eseményeinek megszervezését meghatározó módon segítette

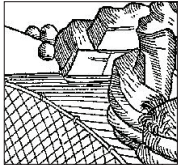
Újpest Önkormányzata. Az egyesület színvonalas munkájának elismerését tükrözte a támogatás mind anyagi vonatkozásban, mind a rendezvények méltó helyszínének biztosítása tekintetében. Büszkék vagyunk rá, hogy a városvezetés segítő támogatása az elmúlt negyedszázad során mindvégig jellemző maradt.

A következő évben a városvédők látogatást tettek az Újpesti Erőműben, klubdelutánon látták vendégül Berényi András főépítést, akivel Iványi János beszélgetett. Közös tekintették meg az Újpest építészeti öröksége című filmet. Mildemberger Márton nyomában jártak Budafokon, meglátogatták a Múzeum utcai Károlyi palotát, amely akkoriban az Országos Műszaki Könyvtár épülete volt. Ősszel Nemeskéri Kiss Géza építész volt a vendégük, akinek a nevéhez az újpesti vasúti híd újjáépítése is fűződik. Abban az évben Kadlecovits Géza szerkesztésében, az egyesület kiadásában jelent meg az Újpesti Életrajzi Lexikon. A kötet először gyűjtötte össze és rendszerezte a település jelentős személyiségeinek életrajzi adatait. Fontos megemlíteni, hogy az egyesület által gondozott kiadványokból – akkor és a későbbiekben is – minden iskolai könyvtár 10-10 térítésmentes példányban részesült. Ezek a kötetek a helytörténeti vetélkedők jutalom könyvei között is rendszeresen helyet kapnak.

Az Újpesti Városvédő Egyesület életének egyik legnehezebb esztendeje 1999 volt. Programjaik szervezője, az egyesület életének motorja, Kadlecovits Géza alelnök betegsége miatt csak néhány esemény valósult meg. Október elején a tagság egy csoportja Aradon tisztelgett a vértanúk szobránál. Zsengellér József újpesti lelkész a minorita templomban mondott ünnepi beszédet. Az 1956-os forradalomra emlékezve a kertvárosi templomban tartott ökumenikus megemlékezésen Pályi László atya ünnepi gondolatai hangzottak el. A decemberi évről ünnepség meglepetés ajándéka az Újpesti Kapuk című 2000. évi falinaptár volt, amelynek oldalain a Budapesti Műszaki Egyetem építészhallgatói által készített igényes rajzok örökítették meg egy-egy régi újpesti épület műemléki-művészettörténeti szempontból értékes bejáratának képét.

(Folytatjuk...)

Újabb epizódok Aschner Lipót életéből A Rothermere-kupa



A Magyar Igazság kútját 1929. június 8-án avatták fel a józsefvárosi Wenckheim palota főbejárata előtt. A lord Rothermere tiszteletére közadakozásból épült kút ma is az eredeti helyén áll.

Sidney Harold Harmsworth – lord Rothermere – brit sajtómágnás és politikus a magyar revízió egyik fő támogatójaként vált ismertté. Bátyjával, Alfreddal a 19-20. század fordulóján alapították a Daily Mail és a Daily Mirror című lapokat. A lord az 1920-as években Anglia leggazdagabb nemesei közé tartozott. Első alkalommal 1927-ben járt Magyarországon, és az itt átélt élmények hatására a trianoni döntés revíziójának egyik élharcosa lett. Látogatását követően június 21-én jelent meg nevezetes cikke a Daily Mailben: Magyarország helye a Nap alatt – Biztonságot Közép-Európának! (Hungary's Place in the Sun – Safety for Central Europe) címmel, amelyben a megváltoztatott határok között élők etnikai helyzetét elemezte. Ez az írás hívta fel a nemzetközi közvélemény figyelmét a magyar helyzetre, ám a hazai nyilvánosság a kemény hangú cikknek jóval nagyobb jelentőséget tulajdonított az egyszerű magánvéleménynél.

Sidney Harold Harmsworth kiállása a területeit veszített Magyarország mellett olyan elismerést váltott ki bizonyos hazai körökből, hogy közadakozás indult a lord tiszteletére emelendő budapesti kút javára. Szentgyörgyi István alkotásán „mérleggel a kezében az Igazság Istenasszony, Justicia áll, akinek oldalához oltalomért simul az elhagyott magyar nemzetet képviselő kisleány” – írta a mű avatásáról tudósítva a Pest Hírlap 1929. június 9-i száma.

A brit sajtócézár bő egy évtizeden keresztül – 1940-ben bekövetkezett haláláig – folyamatosan gesztusokat tett a magyarok felé. 1928-ban például „lawn-tennis” [füves pályán játszott tenisz] versenyt hirdetett hazánk vidéki városai számára, amelynek díjaként egy

vándorserleget ajánlott fel a győztesnek. A vándorkupát első alkalommal Újpest városa nyerte meg. Semsey Aladár polgármester kérésére a csapatot Aschner Lipót, az UTE elnöke állította össze.

A Sporthíradó 1928. október 12-i száma az esemény kapcsán kiemelte: „A serleg első átadásának nemcsak sportbéli, hanem társadalmi jelentősége is van s ezért a MOLSz [Magyar Országos Lawn Tennis Szövetség] a nagy értékű serleget ünnepélyes formák között kívánja első megőrzőjének átadni. A vándordíj kiírása értelmében a győztes vidéki város csapata Budapest csapatával bemutatómérkőzést játszik, mely október 14-én délelőtt 11 órakor lesz Újpesten (Váci út 77.), míg aznap este 9 órakor Budapesten, a Hungária szállóban a MOLSz ünnepi vacsorát rendez, és ennek keretében fogják e nagy értékű serleget, melyet az elszakított Észak, Kelet, Dél és Nyugat egy-egy városának címere díszít, Újpest város polgármesterének és az újpesti teniszsport képviselőinek átadni [...]”. A MOLSz hangsúlyozni kívánta az esemény jelentőségét, „[...] s ezért meghívta az ünnepi vacsorára a kormányzót, a főhercegeket, a kormányt, az OTT-t [Országos Testnevelési Tanács], a társszövetségeket, a MOLSz elnökségi és tanácstagjait valamint tagegyleteit”.



A Magyar Igazság kútja a mai Szabó Ervin téren

Újpest a vándordíj-szabályzatban megajánlott jogával élve, a díjátadás napján kihívásos küzdelemben találkozott a főváros csapataival. A látványos rendezvény lebonyolításához Aschner Lipót, az Egyesült Izzó vezérigazgatója felajánlotta a gyár területén lévő teniszpályákat. (Szervezőként ezzel a döntésével nem csupán a nemzetközi szabványoknak megfelelő helyszínt biztosította, hanem egyben ráirányította a sajtó figyelmét az Izzó jóléti szolgáltatásaira.) Budapest színeiben Bánó Lehel és Takáts Imre, Újpest képviselőiben Leiner Pál és Aschner Pál [Aschner Lipót fia, a magyar Davis-kupa csapat tagja] lépett pályára. A többszáz néző előtt tartott gálaverseny az egyéni mérkőzéseket Budapest, míg a páros összecsapást Újpest nyerte meg.

Átadták lord Rothermere serlegét címmel, a Pesti Hírlap 1928. október 16-i száma részletesen tudósított a díjátadó rendezvényről: „Tizenkét vidéki város vett részt azokon a lawn-tennis versenyeken, amelyeket a Magyar Országos Lawn Tennis Szövetség rendezett, és a mérkőzésből Újpest csapata került ki győztesen. [...] Az ezüst serleg, amely a régi erdélyi serlegek mintájára készült, csaknem egy méter magas remekművű ötvösmunka, amelynek oldalán Zombor, Kolozsvár, Pozsony és Ruszt városok címere díszel, míg a tetején a sárkánylő lovag oldalán lévő pajzson Magyarország és lord Rothermere kombinált címere áll. A serleget lord Rothermere megbízásából Rákosi Jenő [író, politikus, a revizionista mozgalom élharcosa] adta át vasárnap este a Lawn Tennis Szövetségnek, illetve Újpest városának, s a vacsorán a győztes város notabilitásain kívül részt vett Schröder Ervin államtitkár, Rakovszky Iván, a szövetség elnöke, Kertész János főtitkár, valamint Aschner Lipót, az UTE elnöke.

– Embléma nekünk ez a serleg – mondotta Rákosi Jenő, amikor vacsora közben a serleg átnyújtásakor szólásra állott fel, – s elveszett városaink címere díszíti az oldalát s ezeknek a városoknak a visszaszerzésére adta meg a serkentést Rothermere lord. Ugyancsak ott díszel rajta a lord heraldikus állata, a méh, amely gyűjt, épít és gazdagságot jelent, számunkra pedig azt jelenti, hogy a méh jegyében kell gyűjtenünk, dolgoznunk, hogy céljainkat elérhessük. [...] Aki adta, a legna-

gyobb realistája és legnagyobb idealistája ennek a világnak. Aki egy atya tiszta szívével látta meg, hogy itt Európában egy nemzetben olyan sérelem esett, amelyet elviselni nem képes. Ennek az embernek köszönhető, hogy míg ezelőtt egy évvel senki sem tudott Magyarországról, amely, megalázva és letiporva élt, ma már a magyarság kérdése Európa napirendjén van. Ihlessen meg bennünket ez az ember, ne feledkezzünk meg róla se örömeinkben, se bánatunkban és amikor az egészségére iszunk, gondoljunk arra, amire lord Rothermere is gondol, a Tátrára, a Mát-rára, a Dunára, a Tiszára és az egész Magyarországra.

Rakovszky István, a MOLSZ elnöke vette át a lord ajándékát ünnepi beszéd keretében és mutatott rá arra, hogy a városok közötti mérkőzés akkor lesz teljes, ha majd azok a városok is küzdhetnek ezért a serlegért, amelyekben ma még a magyar szó és gondolat rabláncban van.

Semsey Aladár, Újpest város polgármestere meghatottan köszönte meg lord Rothermere ajándékát, amelyet az első évben az újpestiek szereztek meg, majd Schröder Ervin tolmácsolta a kultuszminiszter üdvözlését, Kelemen Aurél pedig az újpesti győzteseknek a szövetség nevében nyújtott át ajándékot. Az ünnepi vacsora Aschner Lipót felköszöntője után ért véget.

A kupagyőztes Újpest a következő évben megvédte címét, az Aschner Pál, Baumgarten Magda és Leiner Pál alkotta csapat 1929-ben is győzött. Az UTE játékosai ezt követően a jóval erősebb fővárosi bajnokságban indultak, ezért a Rothermere-kupában többé nem vettek részt. A Tennis és golf című szaklap 1929. szeptember 5-i száma így búcsúzott tőlük: „A védő győzött, a védő kiáll a további küzdelmekből, hogy a nemes versenyben nagyobb teret engedjen a vidék harcainak a trófeáért. Újpestet kiválása alkalmából üdvözljük, mint Budapesthez tartozót, hol már szép sikerekkel szerepeltek, és ezen jó tulajdonságukat a jövőben is gyakorolni fogják az egyetemes magyar teniszsport javára”.

Lord Rothermere tiszteletére még életében közterületet neveztek el Újpesten, az ő nevét viselte 1932 és '45 között a megyeri Julianus barát utca. □

„Óriási erkölcsi szolgálatot tenne a városnak” Holokausztúlélők és a kárpótlás Újpesten, 2. rész



Az újpesti Hazatérők Megsegítése Bizottság elnöke Magyar Pál főügyész volt, míg tagjai között több holokausztúlélő is tevékenykedett. A bizottság célja „az elmúlt kormányzati rendszerek alatt otthonukból elűdözöttek hazatértének előmozdítása és elveszett anyagi javaikhoz juttatása, vagy ezek részbeni pótlása és azon bombakárosultak megsegítése, akik a múltban az üldözöttek birtokából kikerült legszükségesebb ingókhöz juttattak és most tulajdonosaiknak visszaadni kényszerültek.” A bizottság szabály-tervezete a következőket tartalmazta: felszólítanák a zsidó javakat „bírlalókat”, hogy azokat adják vissza a túlélőknek, javaslatokat akartak tenni a gondnokok személyére vonatkozólag, továbbá felkérték a polgármestert, hogy a tulajdonos nélkül maradt ingóságokat juttassa a rászorulóknak. Ezzel igyekeztek rendszert teremteni a kártalanítás, valamint a túlélők és rászoruló megsegítésének folyamatában.

A különböző bizottságok és értekezletek munkája mellett – rendhagyó módon – egy alulról érkező egyéni kezdeményezés is történt: Jakobovits Sándor, aki munkaszolgálatból tért vissza, a holokauszt előtt pedigr asztalos-anyagkereskedő volt, sajátos megoldással hivatalos személy kiküldését javasolta a polgármesternek, aki csak és kizárólag az eltulajdonított zsidó javakat kutatta volna fel. 1945. március 12-én küldött levelében így írt: „Amióta visszatértem a munkaszolgálatból, más nem teszek, mint nap-nap után saját és családom ingóságait, vagyontát próbáltam kikutatni. Ezek során több ízben tapasztaltam, hogy megfelelő rendszeres nyomozás útján a zsidó tulajdont képező sok vagyontárgy felfedezésre kerülne.” Úgy vélte, hogy egy hivatalos minőségben eljáró „megfelelő intelligenciával, ta-

pintattal rendelkező” kiküldött, „óriási erkölcsi szolgálatot tenne a városnak”. Egyúttal felajánlotta, hogy akár ingyenesen is elvállalja ezt a munkát, amennyiben a Nemzeti Bizottság beleegyezését adja, és felhatalmazza őt.

Válaszlevelében Szalay Sándor polgármester megbízta Jakobovitsot a feladat ellátásával, és hangsúlyozta, hogy „felszólításom ellenére még a mai napig sem jelentették be egyesek a birtokukban lévő zsidó tulajdont képező vagyontárgyakat”, ezért is van szükség az új pozíció létrehozására. Jakobovitsnak a tudomására jutott adatokat be kellett jelentenie az előjárásnak. Az újpesti iratok között

Újpest megyei város polgármestere.

9763/1944. sz.

1945. évi XV. t.c. értelmében zsidóknak tulajdonú személyeknek a vármegye területén fekvő üdülő- és fürdőhelyekről, valamint fürdőházakról való tiltása.

HIRDETMÉNY.

Közhírré teszem, hogy Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye Alispánjának 18.948/1944. kig. számú rendelete értelmében az 1941. XV. t.c. alapján

ZSIDÓNAK TEKINTENDŐ EGYÉNEK
a vármegye területén fekvő valamennyi gyógyfürdő, éghajlati gyógyintézet, gyógyhely, valamint üdülőhely területéről

KI VANNAK TILTVA.
Zsidóknak tekintendő egyének a fürdőket, éghajlati gyógyintézeteket, gyógyhelyeket, valamint üdülőhelyeket **nem látogathatják**, azok közhasználatában nem vehetnek részt.

Nem vonatkozik ez a tilalom az állandó lakó-, illetőleg tartózkodási helyükön azokra az 1941. XV. t.c. hatálya alá eső egyénekre, akik valamely gyógy- vagy üdülőhelyen bírnak állandó lakó-, illetőleg tartózkodási helyet, amennyiben ez a hely jelen rendelet kiadása előtt is nevezettek állandó lakó-, illetőleg tartózkodási helyét képezte.

A község számára nyitva álló fürdők,
napozók, szórakozóhelyek
és más a fürdő-, illetőleg üdülővendégek kényelmét, szórakozását előző létesítmények használatában azonban nevezettek még állandó lakó-, illetőleg tartózkodási helyükön sem vehetnek részt.

Újpest, 1944. március hó 23.

Dr. Hess Pál n. k.
polgármester.

Felteszt. Dr. Hess Pál

A Hess Pál, Újpest polgármestere által aláírt hirdetmény a megyei alispán, vitéz Endre László rendeletére hivatkozott

nem maradt fenn arra vonatkozó adat, hogy Jakobovits végül tényleg ellátta-e az önként vállalt feladatot, példája – és a többi újpesti, zsidó javakkal foglalkozó bizottság működése – alapján azonban elmondható, hogy a helyi zsidók igyekeztek saját kezükbe venni a sorsukat, és beleszólást követeltek a kárpótlásukat érintő politikai döntésekbe.

Újpest levéltári iratanyagaiban számtalan visszajuttatást kérő levél található, amelyeket a túlélők írtak. Ügyeik általában ezen levelekkel kezdődtek, az elöljáróság ezt követően vette át az ügyintézését. Néhány esetben a túlélők megemlézték, hogy a nem-zsidóktól kaptak segítséget javaik megtalálásához, vagy hogy békés úton sikerült megegyezniük ingóságaik új tulajdonosával. A jogi eljárások sikerét azonban hátráltatta néhány tényező, például, hogy Szalay Sándor polgármester a korábbi hivatalos döntésekre hivatkozva megtagadta bizonyos vagyontárgyak visszaadását. Szalay munkáját igencsak meghatározták úgy a zsidó és nem zsidó újpestiek, mint a különböző hivatalos szervek gyakran ütköző érdekei.



Egy sárga csillagot viselő városlakó utcai felhívást olvas a zsidó ingóságainak leltárba vételéről

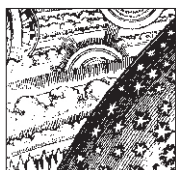
A városi értekezletek és bizottságok programját áttekintve látható, hogy a kezdetektől fogva ugyanazok a felvetések maradtak napirenden – vagyis az elmélet és a gyakorlat között mindvégig szakadék húzódott. Jóllehet a városvezetés –, és legfőképp Magyar Pál főügyész – támogatta a kárpótlást, valójában a javaslatokat nem ültették át a gyakorlatba. Ennek több oka is lehetett: egyrészt maga a kérdés igen érzékeny volt, hiszen sok olyan rászoruló jutott zsidó javakhoz, akiknek a megélhetése függött azoktól, és egyetlen hatóság sem vállalta azt a döntést, hogy ezeket elveszi tőlük. Amellett, hogy ezzel újabb megpróbáltatásnak tették volna ki őket, a saját politikai népszerűségükből veszítettek volna. A „bírlalók” időközben sok ingóságot és ingatlant megjavítottak, felújítottak, pénzt fektettek beléjük. Már csak ezért is a saját tulajdonuknak tartották azokat és nem voltak hajlandók sem bejelenteni, sem átadni a túlélőknek. Ugyanakkor a háború utáni nehéz gazdasági helyzet sem kedvezett a kárpótlás ügyének, ami így végül háttérbe szorult. A hazatérők nem kaptak segítséget: a városi költségvetésből nem szántak pénzt a támogatásukra, a zsidó javak visszaszerzését célzó kezdeményezések – némi jószándék ellenére – teljesen eredménytelenek maradtak egy ilyen nagyvárosban. Ezért az újpesti túlélők még a létfenntartásukhoz alapvetően szükséges holmikhoz sem jutottak hozzá. □



A koncentrációs táborba érkezett és felsorakoztatott férfiak öltözéke mutatja, hogy viselőik nem sejtették tragikus sorsukat (A képek forrása: Magyar Nemzeti Digitális Archívum)

FORGÁCS ANDRÁS

Újpesttől a Holdig



„Professzor úr, tudom, hogy Ön az, aki már előttem is elérte a Holdat!” – mondta Neil Armstrong a Holdra szállás hőse, amikor Bay Zoltánnal találkozott.

„Különös örömet szerzett, hogy gyermekkori álmom megvalósítása után mindössze negyedszázaddal a tévé képernyője előtt saját szememmel láthattam, amint embertársaim a Holdra lépnek” – emlékezett a holdra szállás napjára a tudós, akinek már gyermekkori fantáziáját különösen izgatta a Hold: „A Holdat ott láttam elsétálni a torony mögött, ami a mi kertünkben állt. Nézőpontomból a Hold és a templom tornya oly közel levőnek tűnt, hogy motoszkálni kezdett bennem a kérdés: mi lenne, ha felmásznék a torony tetejére, jól kinyújtanám a karom, elérném-e, megtapogathatnám-e a Holdat? Megkérdeztem a felnőtteket is: Ha felmásznék a toronyra, meg tudnám-e tapogatni a Holdat? Jóindulatú mosolygással válaszoltak. Nem gorbítottak le, nem gúnyoltak ki buta kérdése mért. Így továbbra is bennem élhetett a gondolat, megőrizhettem az álmom. Talán ennek is köszönhetem, hogy jóval később, az újpesti Egyesült Izzóban valósággá válthattam”.

75 évvel ezelőtt, 1946. február 6-án jelentették be a sajtónak: „Bay Zoltán és csoportja a Tungstam laboratóriumában sikeresen elérte radarjeleivel a Holdat, és a visszavert jelek beérkezését saját készítésű jelösszegző készülékével minden kétséget kizáróan igazolta”. Bay és tudóstársai ezzel egy új tudományágat teremtettek: a radarsillagászatot.

A tudománytörténetben már oly sokszor előfordult, hogy a világ különböző pontjain a tudósok egymástól függetlenül, szinte egyszerre jutnak azonos eredményre. Ez történt a Föld–Hold távolság meghatározását célzó Hold-radar kísérlet esetében is.

„Már a munkánk végső szakaszában tartottunk, amikor értesültünk arról, hogy az amerikai J. H. De Witt ezredes és kutatócso-

portja 1946. január 10-én sikeres holdvisszhang-kísérleteket végzett. Később megtudtam, az ő berendezésük sokkal bonyolultabb, érzékenyebb és fejlettebb volt a miénknél. Az amerikaiak az egyes visszavert jeleket is a zavarnívó fölé tudták emelni.”

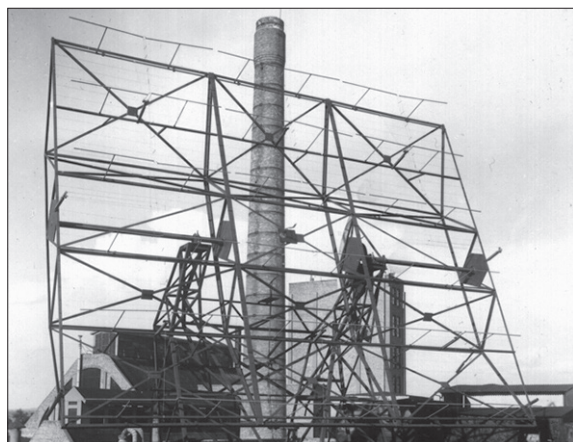
A magyar tudósok sikereihez gyakran hozzájárult, hogy az ország szegénysége miatt eredeti, innovatív ötletekkel kellett pótolni az eszközökben és lehetőségekben meglévő hátrányt. Ebben az esetben sem volt ez másképp. Az *Elektronics* című újság 1941. évi októberi száma például azt közölte, hogy az Egyesült Államok katonai célú gyengeáramú kutatásainak költségvetéséből 118 millió dollárt fordít rádiólokátor-fejlesztésre. Az amerikai hadsereg a híradástechnikai törzsének Diana-projektje keretében ebből a pénzből végezte a Hold-radar kísérleteit is.

Magyarországon azonban a katonai vezetésnek a háború miatt sem pénz, sem a kutatásokhoz alkalmas helyszín, laboratórium nem állt rendelkezésére a kísérletek elvégzésére. „Amikor Magyarország Németország szövetségeseként belépett a második világháborúba, a katonai vezetés rádöbbsent, igen nagy a valószínűsége annak, hogy hazánkat bombatámadások érik majd. A Honvédelmi Minisztérium tehát elrendelte, hogy mikrohullámú kísérletekkel ki kell dolgozni a repülőgépek mikrohullámú felderítését biztosító rendszert. Mivel az Egyesült Izzó kutatólaboratóriuma volt az egyetlen hely, ahol e terv megvalósításának reális esélye lehetett, parancsba adták a feladatot: készítsenek katonai radart! A kísérleteknek a legteljesebb titokban kellett folyniuk, annak közvetlen célját nem ismerték a munkatársak, még az Izzó vezérigazgatója sem. Háborús törvények voltak életben, az Izzót kötelezték a teljes költség viselésére. A minisztériumban létrehoztak egy ún. »Bay-csoportot« – megjegyzem, először Bay-különítménynek keresztelték el, de ez ellen határozottan tiltakoztam. A csoport tagjai katonai felmentést kaptak, negyvenen lehettünk, tíz felsőfokú végzettsé-

gű szakember és harminc elektrotechnikus műszerész” – mesélte Bay Zoltán Staar Gyulának 1991-ben, a Fénnyel szőtt halhatatlanság című interjújában. A csoportba többek közt bekerült a Bay Zoltán által vezetett műegyetemi Atomfizika Tanszék két tanérsegédje, Papp György és Simonyi Károly, továbbá két mérnök. „Kemény harcot kellett vívnom azért, hogy a csoportom tagjai lehessenek olyan kitűnő szakemberek, mint Winter Ernő és Dallos György, ők ugyanis zsidó származásúak voltak. A vezérkar nehezményezte ezt, attól tartottak, hogy a németektől emiatt nem kapnak szakmai információkat. Mint később kiderült, a németek amúgy sem voltak hajlandók megosztani velünk kutatási eredményeiket, így azután, amit a mikrohullámú kutatásokban és a rádiólokátor kifejlesztésében elértünk, az mind a saját munkánk eredménye volt” – idézte fel az előzményeket Bay Zoltán egy interjújában.

A kísérletek megindultak. A magyar mérnökök képesek voltak olyan rádiócsöveket, adóberendezést és vevőt tervezni, amelyek egy saját gyártású katonai radar megépítését tették lehetővé. A kutatók tervei alapján készült magyar katonai radarok a németek bejöveteleig védték a légteret. 300 kilométerről is képesek voltak észlelni a bombázórajokat. A Standard Villamosság Részvénytársaság elkezdte a radarok gyártását, és a háború befejezése előtt 1944-ben már 19 készüléket használtak az ellenséges gépek felderítésére.

A légvédelmi radar kifejlesztése után Bay Zoltán a gyerekkori álmát követve azt mondta kollégáinak: „Itt van a mi radarunk,



Holdradar az Egyesült Izzó tetején (Forrás: OMIKK)

itt a Hold, próbáljuk meg, elérhetjük-e mikrohullámú jeleinkkel! Meglokátorozzuk a Holdat!”

A rádióhullámok visszaverődésének segítségével történő távolságmérés elve már az 1920-as évek óta ismert volt az ionoszféra-kutatásban. Ám a kb. 363 000-406 000 km Föld-Hold-távolság újabb kérdéseket vetett fel: az oda-vissza megtett rádiójelek annyira legyengülnek, hogy nem lehet kiszűrni azokat a világtűrből a Földre érkező zajból. További kísérletekre volt szükség annak vizsgálatára, hogy milyen hosszúságú rádióhullámokat kell kibocsájtani, hogy egy adott méretű antennával a Hold visszaverő-képességéből adódó mikrohullám még mérhető legyen.

Az amerikaiak eszközével szemben, a magyar adóberendezés teljesítménye korlátozott volt, ezért az impulzusok hosszabbításával növelték a kisugárzott energiát. Számítások alapján tudták, hogy a Holdról nagyon gyenge elektromos jelek fognak visszaérkezni az antennákra. Azt is igazolták, hogy legalább 1000 jel összegzése szükséges ahhoz, hogy ki tudják mutatni a Holdról érkező jelek és a háttérzaj különbségét. Ma már a számítógépek világában nem okoz gondot 1000 jel értékeinek összegyűjtése és tárolása, de a XX. század közepén a rendelkezésükre álló analóg áramkörök pontossága és stabilitása erre nem volt alkalmas. Bay az elektronikában nem szokásos eszköz, a hidrogén-coulombmérő használatát javasolta. Az üvegcsővekből álló voltaméterbe töltött 30%-os kálium-hidroxid vizes oldatából az elektromos áram hatására a töltéssel arányos mennyiségű hidrogéngáz fejlődik, ami egy vékony csőben összegyűlik, és a folyadék felszínét az összegzett árammal arányosan tolja le. Ez a „memória” tárolta 50 percen át a 3 másodpercenként vett jeleket oly módon, hogy a berendezés kapilláris csövében jelről-jelre nőtt a folyadék rovására a keletkezett hidrogén által kitöltött tér. Ezzel a jeltárolás kérdése megoldódott, de a zaj kiszűrése még hátra volt. Ennek megoldására született az a gondolat, ami a mai napig meghatározza az úrből jövő jelekből a zaj kiszűrésének a módját. Egy forgókapcsoló segítségével a Holdról 3 másodpercenként visszaverődő jeleket egy kapilláris csőre vezették rá, míg a közbenső időben érkező zajt a további csövekre. A vízoszlopok

magasságkülönbsége adta ki a Holdról visszaverődő radarjel mennyiségét. Ebből a Hold-Föld távolság meghatározása már csak egyszerű matematikai számítások kérdése volt.

Az eljárás nagyszerűségét bizonyítja egy nyilvános amerikai elismerés: „1946-ban az Egyesült Államok és Magyarország kutatói elsőként figyelték meg rádióhullámok visszaverődésével a Holdat. Ezek a kísérletek jelentették a Naprendszer radarral történő kutatásainak kezdetét”.

A tudósok kitartását és elkötelezettségét mi sem bizonyítja jobban, mint azok a körülmények, amelyek között ezeket a kísérleteket lefolytatták. 1944 júniusában, amikor Budapest bombázása már veszélyeztethette volna a radarkísérleteket, a Honvédelmi Minisztérium Nógrádverőcén egy panzióban szállásolta el a Bay-csoportot, ahol magas deszkapalánkok mögött, a panzió kertjében állították fel a 3 méteres antennát, és ott folytatták a teszteket.

Szeptember végén a front közeledett és a hadvezetőség visszarendelte a laboratóriumot Újpestre. A kutatócsoportnak szerencséje volt, mert néhány nap múlva a nógrádverőcei panziót bombatalálat érte. Ám a nyilas uralom miatt komoly munkát azt követően már nem lehetett végezni.

„A nyilas rendszer nem ismerte el a katonai szolgálat alóli mentességünket, a csoport hadköteles tagjait bevonlatta, engem az ellenállási mozgalommal való kapcsolatomra hivatkozva bevitték a Margit körútra, kihallgattak; utána célszerűnek látszott bujkálnom” – mesélte Bay Zoltán.

Dallos Györgyöt, aki a radarfejlesztés egyik meghatározó kutatója volt, szintén az ellenállási mozgalomban való tevékenysége miatt letartóztatták és Sopronkőhidára vitték. A 15 évi fegyházbüntetésének kihirdetése után felőrölt idegzzettel, a cellájában öngyilkos lett.

„A megakasztott kísérleteket 1945 februárjában kezdtük újra, de ekkor az oroszok váratlanul leszerelték az Egyesült Izzót. Hadizsákmányként elvitték a berendezéseket, a műszereket, alig-alig tudtunk valamit megmenteni.” A jóvátétel során minden elpusztult, de a coulométer megmenekült.

Egy teljesen új radarberendezést kezdtek el építeni, amihez 1945 nyarán a Standard

Villamossági Rt.-től kaptak egy katonai felderítőradart, de az adóberendezés korábitól eltérő paraméterei miatt nagyobb antennára volt szükség, és növelni kellett az impulzushosszt. Egy megmaradt Borbála-típusú tüzérségi lokátor alkatrészeiből kialakított 6×8 m aktív felületű vaskeretre 36 dipólantennát helyeztek el.

„1945 nyarán ismét hozzáfogtunk, immár harmadszor, a kísérlet kivitelezéséhez. Decemberre végre együtt állt összeszerelve a berendezés: a Tunggram Kutató Laboratóriumának tetején a hatalmas vaskeretes irányítható antenna, közvetlenül alatta két szobában az adó és a vevő, valamint a »memóriánk«, a coulométer.”

A kísérleteket Papp György és Simonyi Károly vezetésével Pócza Jenő, Bodó Zsolt, Csiki Jenő, Tary László, Takács Lajos, Horváth Tibor és Bay Zoltán végezték.

Végül 1946. február 6-án a jelösszegzés a jelet a zavarnívó fölé emelte és a visszaérkező jeleket gyűjtő coulométer 4%-kal nagyobb értéket mutatott, mint a zavart összegző kapillárisok.

Negyven év múltával egy interjúban Bay Zoltán így értékelte a holdradar-kísérletet: „Tisztán tudományos kísérletünktől akkoriban két kérdés megválaszolását reméltük. Kijutnak-e egyáltalán a mikrohullámok a világűrbe, és ha igen, miként veri vissza a Hold ezeket a hullámokat? Ma már az is elmondható, hogy a magyar és a vele párhuzamos amerikai kísérlet elindított egy folyamatot, amelynek nyomán új tudományág született, a radarcillagászat. A passzív megfigyelésre korlátozott csillagászatban új korszak kezdődött, hiszen a radarcillagászat lehetőséget nyújt arra, hogy aktívan kísérletezzünk a Naprendszerben”.

A holdradar-kísérletek voltak az első természettudományos vizsgálatok, melyeket egy Földön kívüli objektumon végeztek. Évezredek óta keresztül csak bámultuk az eget és kizárólag passzív megfigyelőként szemléltük, de a mikrohullámú technika lehetővé tette egy távoli égitest fizikai vizsgálatát. Az emberiség ekkor szerzett először bizonyosságot arról, hogy a Hold egy a Földtől jól meghatározható távolságra lévő, anyagi jellemzőkkel bíró objektum és nem csak egy „kép a falon”. □

DR. KÖRÖS ANDRÁS

Szemelvények dr. Fraknóy Gyula ügyvédi hagyatékából 1947–1957, 8. rész



1945 után az egyre szélesebb körre kiterjedő államosítások, a lakás- és az üdülés céljára szolgáló ingatlanok igénybevétele és a rendezetlen tulajdonviszonyok számos esetben megnehezítették az ügyvédi munkát. Az államosítás előbb a nagyipari vállalatok, a bankok, később a 30 főnél többet foglalkoztató kisüzemek, majd a lakások magántulajdonának kártalanítás nélküli kisajátítását jelentette az állam javára. A különböző szintű jogszabályok (törvények, törvényerejű rendeletek, miniszterelnöki rendeletek, a Gazdasági Főtanács határozatai) a jogász számára is nehezen voltak követhetők. Ráadásul a tulajdon elvételére legtöbbször „a törvény erejénél fogva” került sor, így az érintett cég, személy, illetve ügyvédek is csak utólag szereztek tudomást róla. Az igénybevétel az ingó és ingatlan vagyontárgy használati és hasznosítási jogának elvonásával járt, nem érintve a magánszemély tulajdonjogát, de sokszor lehetetlen helyzetbe hozva a tulajdonost, aki kénytelen volt vadidegen személyt a lakásába vagy annak egy részébe befogadni, üdülő ingatlanát átengedni az állami szerv által ki-

szemelt kedvezményezettnek. A rendezetlen tulajdoni viszonyok kihatottak az üzleti kapcsolatokra: kétségessé vált, ki jogosult rendelkezni az adott vagyontárggyal, szerződést kötni, elidegeníteni, vagy arra bármiféle kötelezettséget vállalni.

Nagyapám ügyvédi aktáiban az említett mindhárom esetkörre található példa.

1. K. J. rákospalotai lakos 1950-ben, az iratokból meg nem állapítható számú ládát vásárolt a Hermann Gőzfűrész- és Ládagyártól, a ládákért kikötött 900 Ft vételárból azonban mindössze 50 Ft-ot fizetett ki. A kisüzem tulajdonosa, H. Zs. a hátralékos 850 Ft megfizetése iránt pert indított ellene az Újpesti Járásbíróságon. Ügyvédje, akinek Gyöngyösön volt az irodája, helyettesítési megbízást adott nagyapámnak, hogy ügyfelét az 1950. december 7-ére kitűzött tárgyaláson képviselje. Amint nagyapám, ugyanezen a napon kelt beszámoló levelében írja: „a tárgyaláson az a meglepetés ért, hogy a H. Zs. féle ládagyárat időközben államosították, így a felperességi jog [perindítási jogosultság] is vitássá lett, és ezt a körülményt a bíróságnak hivatalból kell vizsgálnia [...], ezért nem tudott a bíróság ítéletet hozni a mi javunkra [...]. Ha tényleg megtörtént az államosítás, úgy ez a körülmény a per kimenetelét hátrányosan fogja befolyásolni. [...] Úgy láttam azonban, hogy K. J., ha részletekben is, de fizetni akar, úgyhogy javasolnám azt, hogy H. keresse fel K.-t a lakásán és egyezzenek meg, nehogy a pénzt az államosított vállalat részére kelljen kifizetni”. Ezt követően az alperes ügyvédje jelentkezett, hogy „havi 50.-Ft-os részletekben törlesztené a hátralévő összeget, ha H. belemegy a részletfizetésbe”, elismerve, hogy „a ládák vásárlása még az államosítás előtt történt pár hónappal”. A megállapodás a felek között feltehetően létrejött, mert V. K. gyöngyösi ügyvéd 1950. december 15-i levelében megküldte a helyettes ügyvédnek az egyezség tervezetét



*Az államosítás utáni első munkanap az Újpesti Cérnagyárban
(Forrás: Sulinet Tudásbázis)*

azzal, hogy a megegyezés reményében kérje a per szüneteltetését. Ez biztosan így is történt, mert a bíróság a december 21-ére kitűzött folytatólagos tárgyalást már nem tartotta meg. A gyárral ellentétben tehát a ládák vételára nem jutott az állam kezére, azt valószínűleg a ládagyár egykori tulajdonosa kapta meg.

2. N. M. postai segéd tiszt, újpesti lakos 1951. szeptember 18-án megtakarított pénzéből 10.000 Ft-ért megvásárolt egy 225 négyzetméteres üdülőt Balatonszabadi fürdőtelepen. A telken egy fürdőkabin, 10 db termő gyümölcsfa és 9 db fenyőfa állt. Azt tervezte, hogy idővel egy kis víkendházat épít és nyári szabadságát ott fogja tölteni. Az ingatlant a vételt követően drótkerítéssel körbevette.

A tulajdonos, az Építésügyi Minisztérium Lakásépítéstervező Vállalat 1952. május 29-i leveléből értesült arról, hogy a telket a Siófoki Járási Tanács Végrehajtó Bizottsága a vállalat dolgozói üdültetése céljából igénybe vette, és az a vállalat használatába került. A helyszínre sietve maga győződött meg arról, hogy a vállalat gondnoksága a drótkerítést lebontotta, a fürdőkabint elvitette és kb. 10 gyümölcsfa termését „felhasználta”. Az igénybevétel – amelyet az akkori jogszabályok szerint bíróság előtt nem lehetett megtámadni – N. M. tulajdonjogát nem érintette, ezért bérleti díj érvényesítése végett ügyvédhez fordult. Nagypám a vállalathoz írott ügyvédi levélben kifejtette, hogy „bármennyire is közérdek az, hogy a dolgozók üdültetése biztosítva legyen, az azonban nem történhet a [másik] kis dolgozó kárára, ezért ügyfelem a törvényes lépések megtétele előtt felveti a kérdést: hajlandók-e a bérlemény bérét – természetesen azóta, mióta használják – ügyfelemnek megtéríteni, és ha igen, milyen összegben. [...] Ügyfeletem, a kis dolgozót már az elvétellel is nagy hátrány érte, hát még azzal, hogy T. Cím ingyen kívánja a bérleményt használni”. Mivel a címzett a levélre azt válaszolta, hogy a bér megállapítása a helyi tanács hatáskörébe tartozik, az ügyvéd a Siófoki Városi Tanács V. B.-hez fordult a bérösszeg megállapítása érdekében. A hatóság közreműködésével a felek a tárgyalások során végül évi 1000.- Ft telekbérben állapodtak meg. Az viszont az iratok alapján kétségesnek tűnik, hogy a vállalat ezt a bérleti díjat önként meg-

fizette-e, mert az akta utolsó irata szerint N. M. meghatalmazta az ügyvédet a vállalattal szemben a kielégítési végrehajtás megindítására.

3. A 20. század első felében Újpest egyetlen fürdője az Erzsébet-fürdő volt, amely a Beniczky (ma: Berzeviczy) utcában működött. Gőzfürdővel és kádfürdővel rendelkezett, és utalvány alapján egyéni gyógyiszapkezelésekre is igénybe lehetett venni. Tulajdonosának halálát követően, 1945-ben a fürdőt a leszármazói örökölték meg, a háború következtében előállt gazdasági helyzetben azonban képtelenek voltak üzemben tartani. Ezért a helybeli pártok és a város vezetése, a „közszükséglet kielégítése céljából” megbízták az alkalmazottakat, hogy a fürdőüzemet M. S. vezetésével a város közönsége számára nyissák meg. M. S. ennek a megbízásnak eleget téve a fürdőt 1946. augusztus 6-án, ünnepélyes keretek között, Népfürdő néven megnyitotta. Ez alkalommal a város közönségét B. R. mérnök, városi tanácsnok képviselte. 1947. január

**Erzsébet
fürdő**
ÚJPEST
Benicky-u. 4
Tel.: 94-2-54

Gőz- és kádfürdők.
Rádiumos gyógyiszap
kezelés.

Szénsavas fürdő.

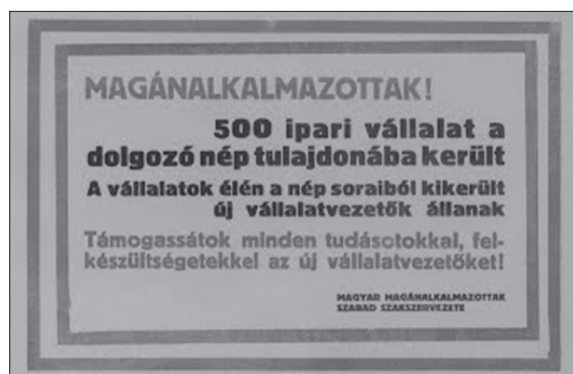
Az Erzsébet fürdő hirdetése a METEOR Újságban, 1936-ban az ajánlott szolgáltatások feltüntetésével

6-án M. S. – az üzemeltetés anyagi nehézségeivel szembesülve – tájékoztatta B. R.-t, hogy az üzemben tartáshoz hitel felvételére lenne szükség, utóbbi kifejezett kívánságára azonban a fürdőt nyitva tartotta.

Ebben az időszakban vásárolt fát a fürdő nevében M. S. mint üzemeltetési megbízott Á. Á.-né újpesti tűzifa- és szénkereskedőtől (későbbi felperestől), aki – az 1946. november 15-én kelt szállítókönyv-bizonylat tanúsága szerint – két tételben 46 mázsa 40 kg-ot és 53 mázsa 70 kg-ot, mázsánként 18,60 Ft értékben le is szállított. A fáért M. S. 400 Ft-ot kifizetett, 1467 Ft 86 fillérrel azonban – a szükséges anyagi forrás hiányában – adós maradt. A kereskedő a hátralékos vételár kifizetését sürgette M. S.-tól, aki ígéretet tett arra, hogy a tartozás rendezését „Újpest városá-nál” elintézi.

Az örökösök 1947. október 14-én a fürdőüzemet 330 000 Ft-ért eladták „Újpest Város közönségének” [sic!]. Az adásvételi szerződésben a felek rögzítették, hogy „a fürdőüzemnek különböző üzleti természetű tartozásai állnak fenn”, ennek ellenére annak „per- és tehermentességéért szavatosságot vállaltak”.

Á. Á.-né tűzifa kereskedő – miután mind az eladóktól, mind a vevőtől eredménytelenül kérte a hátralékos vételár kiegyenlítését – pert indított Újpest Megyei Jogú Város alperes ellen a hiányzó 1467 Ft 86 f megtérítése iránt. A város, a szavatosság vállalásuk alapján perbe hívta az eladókat, akik így maguk is alperesek lettek, de arra hivatkoztak, hogy „az M. S. vezetése alatt működő Népfürdő adósságaiért nem felelnek”, mivel a „társulás nekik nem jogelődjük és nem jogutódjuk, a tűzifa-vásárlás időpontjában az üzemeltető Újpest városa volt”.



(Forrás: Janus Pannonius Múzeum)

Az Újpesti Járásbíróság az utóbbi álláspontot fogadta el, és Újpest Megyei Jogú Várost kötelezte a követelt összeg és annak a tartozás esedékességétől számított 8%-os kamata megfizetésére. Az ítélet indokolása szerint „az adásvételi szerződés rendelkezéseinek helyes értelmezéséből az következik, hogy a szerződő felek előtt ismeretesek voltak a fürdőüzem tartozásai, éppen erre a körülményre utal a szerződésnek a különböző üzleti tartozásokra vonatkozó kitétele. A szerződő felek, a fennálló adósságok ismeretében kerülni akarták a tartozások szabatosabb körülírását, ám az csak az M. S. által vállalt tartozást jelenthette. [Abban az időben] a fürdőüzemnek más természetű tartozása fenn sem állhatott, hiszen azt a forint bevezetése után az eladó szavatások nem is helyezték üzembe. A fellepessel szemben tehát a hátralékos vételár megfizetéséért az alperes a felelős”, aki azonban „fel van jogosítva a szerződés szerint ezen tartozás kifizetésére a szavatosoknak [eladóknak] járó vételárból”.

Az ítélet ellen az alperes fellebbezett és kifogásolta, hogy a bíróság „mint a fürdőüzem jelenlegi tulajdonosát és üzembentartóját” öt teszi felelőssé azért a tűzifa tartozásért, amelyet „a felszabadulás után, szocialista célok szolgálatában alakult alkalmi egyesülés használt fel.” Az eladók is fellebbezést terjesztettek elő az ítéletnek azon megállapítása ellen, hogy őket a szerződés alapján bármiféle szavatossági felelősség terhelné és ezért a nekik járó vételár csökkentése szóba jöhetne. Nagyapám, mint Á. Á.-né felperes ügyvédje fellebbezési ellenkérelmében arra hivatkozott, hogy M. S. tartozásvállalása a város megbízottjának, B. R.-nek a tudomásával történt a fürdő zavartalan működésének érdekében, aki ígérte is a vételár teljes kiegyenlítését a fakereskedőnek, így annak meg nem fizetése „erkölcsileg is erősen kifogásolható magatartás”, amit „a város mint erkölcsi testület [sic!] nem tehet meg.” Az ügy másodfokú elbírálására azonban nem került sor, mert – a Pestvidéki Törvényszék 1948. november 5-én kelt végzéséből kitűnően – „az alperes és a szavatosok a fellebbezéseiket a véghatározatot megelőző tárgyalás befejezése előtt visszavonták”. Feltehetően tehát a jogvita a felek közötti megállapodással zárult. (Folytatjuk...)

DR. HOLLÓSI ANTAL

Dr. Iskum Miklós, aki megvalósította fiatalkori álmát



Rákospalotán született 1931. január 7-én. Szülei szíjgyártók voltak, Újpesten dolgoztak és a Duna Cipőgyárból mentek nyugdíjba. A szülői házat a Bocskai utcában anyai nagyszülei építették. Apai ágon török felmenőket találhatunk, akik hajósok illetve halászok voltak és Németországból jöttek Dél-Magyarországra. Elemi iskolába, majd a Wagner Gimnáziumba is Rákospalotán járt, de Újpesten a Könyves Kálmán Gimnáziumban érettségizett 1949-ben. Általános orvosi diplomájának megszerzése és az 1956-os forradalom miatt „rövidített” katonai szolgálat után a Budapesti Orvostudományi Egyetem I. számú Belgyógyászati Klinikáján kapott állást. Abban az évben megnősült, a felesége pedagógus volt, aki az egyik rákospalotai általános iskolában tanított. Házasságukból három gyermek született, közülük egyik lányuk Leila választott egészségügyi pályát. A klinikán, amely mindmáig az egyik legnagyobb hírű szakmai műhely, több mint 20 évet töltött. Itt szerezte meg két szakvizsgáját, majd a kandidátusi fokozatot is. Úttörő munkát végzett a Koronária Órzó megszervezésében, és tevékenyen vett részt a klinika egyéb új profiljainak kialakításában, amiben együtt dolgozott több európai hírű kutatóval. Számos tudományos dolgozata jelent meg az Orvosi Hetilapban és más hazai és külföldi szakfolyóiratban, és az akkoriban önállósodó kardiológia legnagyobb tekintélyű szakemberei lettek barátai, szerzőtársai. A magas színvonalú kutatómunka, a nagyszámú hazai és külföldi publikáció, a szakmai fórumokon kapott elismerés, a nagytekintélyű Magyar Imre professzor támogatása, a közös munkák és barátság Solti Ferenc professzorral és a svédországi tanulmányút is inkább egyetemi karriert sejtetett. Ő azonban már középiskolás korában arra készült, hogy a

környezetében, szülővárosának kórházában fogja az ott élőket gyógyítani. Ezért 1977-ben a Károlyi Sándor Kórházban meghirdetett II. számú Belgyógyászati Osztály főorvosi állását pályázta meg, amelyet nyugdíjba vonulásáig, dr. Újszászy László töltött be. Bár gyakorlata és szaktudása alkalmassá tette erre a feladatra, de félt volt, hogy nem felel meg az úgynevezett vezetői hármass követelménynek. Pártonkívüliként mégis megkapta a kinevezést, így vele együtt a rákospalotai Bocskai utcából már négy kiváló orvos gyógyította a két kerület betegeit.

Korábban ezen az osztályon szinte csak általános belgyógyászati ellátás folyt, bár Újszászy főorvos kiemelten foglalkozott a kardiológiával. Ezért nehéz feladatnak látszott, hogy a zsúfolt, nagy forgalmú, alig felszerelt



Dr. Iskum Miklós

osztályból színvonalas, kardiológiai szakprofilal is rendelkező egységet teremtsen. A kitűnő szakmai felkészültségén kívül, jó szervezőkészség jellemezte, de szüksége volt tapasztalt munkatársakra is. Iskum tanár úr magávalragadó személyiségének és szakmai ismeretének köszönhetően néhány hónap alatt mind az orvosi, mind a szakdolgozói csapat összeállt és elkezdtek megvalósítani a mindenki által elfogadott és támogatott célokat. Ehhez személyes kapcsolatai révén, Újpest egyik országos nagyvállalatának vezetése jelentős segítséget nyújtott a Koronária Őrző kialakításában, de ezt a lehetőséget a kórház többi osztálya, különösen a sebészet komfortjának javításához is biztosította. Hamarosan az akkor tíz klinikai osztállyal rendelkező kórház legjobban működő, méltán irigyelt része lett. A fejlődést nemcsak a jól érzékelhető fegyelem, tisztaság és igényesség mutatta, hanem az a légkör is, amelyet Iskum tanár úr teremtett. A tapasztalatait így összegzi a ma már országos hírű klinikusként dolgozó egykori tanítványa: „Friss diplomával a zsebemben láttam azt, hogy Dr. Iskum Miklós minden nap megküzd azért, hogy elegendő számú nővér kerüljön a betegek mellé, hogy a tábori körülményekből egyre inkább korszerűen felszerelt osztály alakuljon ki. Négyen vagyunk szakvizsga nélküli segédorvosok, ám Tanár úr hívó szavára két nagy tudású belgyógyász érkezik.” A reggeli megbeszélések, vizitek, referálók fontos részei voltak ennek a szakmai műhelynek. Nagy elismerést váltott ki, hogy elsőként alkalmazta az úgynevezett „ideiglenes pace maker”-t, ami azt jelentette, hogy az életveszélyes szívritmuszavarban szenvedő betegeket helyben át lehetett segíteni a legsúlyosabb szakaszon, és viszonylag stabil állapotban tudták őket másik kórházba szállítani, ahol a végleges ritmusszabályzót beültették.

Vezetői gyakorlatáról elmondhatjuk, hogy kollégáinak nem csak a főnöke, hanem „atyai barátja” is volt. Munkatársai közül sokan szereztek újabb szakvizsgákat, képe-sítéseket, de támogatta a fiatal orvosok egyéb törekvéseit is. Ez a szakértő munka alapozta meg, hogy majdani utóda egy kardiológiai profilú, de egyéb szakterületeket is ellátó belgyógyászati osztályt vehetett át. Munkatársai

körében népszerű volt az a ráckevei nyaralójában évente megrendezett találkozó, amelyre minden kollégáját meghívta. Ezeken az összejöveleteken szívélyes házigazda volt, ahol mindenki megismerhette széles körű műveltségét. Napjainkban ezt „csapatépítő tréning”-nek neveznék, pedig egyszerűen csak azt mutatja, hogy a szakmájában kiváló, jó főnök, egyszerre igaz ember is volt, amire egykori munkatársai mindmáig szívesen emlékeznek. De arra is, hogy akkoriban szinte egyedülálló módon távol tartotta osztályától a politikát. A döntések előkészítésébe lehetőség szerint bevonta a kollégáit, de a közösen kialakított álláspontot utólag nem engedte bírálni és a beosztottait mindig megvédte.

Még osztályvezető főorvos volt, amikor elvesztette feleségét. Gyermekei, bár a hiányát nem tudták pótolni, de példamutató szeretettel vették körül az édesapjukat.

1996-ban történő nyugdíjba vonulása után sem lett hűtlen szűkebb pátriájához és több éven keresztül dolgozott a Rákos úti Szakrendelő Kardiológiai Osztályán, átadva sok éves tapasztalatát és gyógyítva a helyi betegeket. Tanítványi közül többen dolgoznak ma is Újpesten és Rákospalotán. Már aranydiplomás orvos volt, amikor 2009-ben Rákospalota Önkormányzata Díszpolgári címmel tüntette ki, elismerve egész életművét. Utolsó évei a súlyos betegségével való küzdelemmel teltek. Ennek elviseléséhez családján kívül tanítványai, kollégái is minden segítséget megadtak. Gyermekei kórházi ágya mellett is vele voltak 2012. július 15-én bekövetkezett haláláig.

Dr. Iskum Miklós kitűnő belgyógyász-kardiológus volt, aki megvalósította fiatalkori álmát és tehetségével, orvosi szak-tudásával, emberségével Újpest és Rákospalota lakóinak színvonalas kardiológiai osztályt teremtett. Betegei, tanítványai szívükben őrzik emlékét. □

A szerző ezúton köszöni meg dr. Iskum Miklós gyermekeinek: Leilának, Flórának és Miklósnak, valamint dr. Nagy Viktor klinikai főorvosnak a cikk megírásához nyújtott segítséget.

KÖRÖS ANIKÓ

A kút titka



Akkoriban gyakran jártunk ki Imivel játszani a Vécsey utcára. Egymással szemben laktunk, Imi tizenegy éves lehetett, Ágnes húgom tíz, jómagam tizenkettő: három barnahajú, barnaszemű kisgyerek, aki a végtelen nyári szünidő utolsó napjait töltötte együtt, mókával és kacagással. Kánikula volt, perzselt a nap a koradélutáni órákban, egy lélek sem járt az utcán, a redőnyök minden házon lehúzva, árnyék sehol; minket ez mégsem rettentett el attól, hogy az utcán múlassuk az időt. Ágival a belga rokokótól kapott, akkoriban igazán menőnek számító rózsaszín-fekete tigrises gördeszkánkkal villogtunk a járókelők előtt, Imi a trendnek megfelelő BMX biciklijével csatlakozott hozzánk. Bár, mint azt sejteni lehet, nem a sportolás volt a fő célunk. A hűvös kerítésen ültünk, lábunkat a gördeszkára támasztottuk, és valami világrengető történéésre vártunk. Mint a tizenévesek általában.

Aki már járt arrafelé, biztosan tudja, hogy a Vécsey Károly és a Blaha Lujza utca kereszteződésében található egy kút. Egy hagyományos, régimódi nyomós kút. Gyermekkori emlékeim közt felvillan egy-egy kép, mikor is lovaskocsis emberek – köztük „Szódás” Bandi, Újpest híres szódása – megállnak az utcasarkon, s megitatják fáradt lovaikat, talán még le is csutakolják őket. Ám nemcsak lovak és gazdáik, hanem szomjas gyalogosok, biciklisek is gyakran frissítették fel magukat a jéghideg vízzel.

A kút előtti kerítésen üldögéltünk azon az álmosító délutánon, amikor is egyikünknek eszébe jutott egy aprócska csínytevés: tréfáljuk meg az embereket! Akasszunk ki egy táblát a kútra, hogy tilos inni a vízből! Jót nevtünk az ötleten, Imi, a „bandavezér” rögtön beszaladt a házba, s hozta a kellékeket: egy minden iskolás birtokában lévő A4-es rajzlapot, egy celluxot, valamint az – akkoriban 6-os és 12-es kiserelésben kapható – egyen-filctollkészletet. Nem volt még olyan nagy választék író-

szerek terén, mint manapság. Újpest Központban működött az egyetlen Ápisz, mindenkinek egyforma tolltartója, festéke, színes ceruzája, füzete volt. A menőbbek szülei külföldről szereztek be a kelet-európai emberek számára ismeretlen márkájú termékeket – voltak is nagy dicsekvések és irigykedések a suliban! Ne felejtjük el, hogy még a rendszerváltás előtt jártunk!

Imi szépen lehelyezte a rajzlapot a kerítésre, és hamisíthatalan, színes gyerekbetűkkel rábiggyesztette: A kút szennyezés miatt zárva!

Majd – nagy vihogások közepette – ráragasztottuk a lapot a kútra, leültünk egy távolabbi kerítésre és vártunk.

Vagány, szőke tüsihajú, tizenöt év körüli srác közeledett biciklijén a Blaha Lujza utca irányából. Megállt a kútnál, BMX-ét hanyagul az útpadkára döntötte, odalépett a kúthoz, flegmán rápillantott a táblára, lenyomta a kart, és... Ivott!

Elszomorodtunk. Ezt a pechet! Nem jött be a tervünk. Sebjaj, optimista gyerkőcök lévén tovább lődörögtünk az utcasarkon. Késő délutánra fordult az idő, kellemes szellő zörgette a hőségben tikkadozó fák leveleit, a nap sem tűzött már olyan erősen, ami egyre több embert csábított ki a szabad ég alá. Nyári délutánonként a Vécsey utca mindig megtelik járókelőkkel: babakocsit toló kismamákkal, kutyát sétáltató kamaszokkal, bicikliző családokkal, andalgó szerelmespárokkal, cseverésző barátnőkkel, unokájukra vigyázó nagymamákkal, akik mind-mind egy irányba igyekeznek: a vasútállomás felé, a messzi kerületekben is népszerű Vécsey cukrászdába.

Fagyizni indulhatott az a lány is, aki apukájával, biciklizés közben állt meg a kútnál a következő pillanatban. Amint ezt észrevettük, Imivel felvettük a „mi csak éppen erre jártunk és beszélgettünk” pózt, ám szemünk sarkából kíváncsian lestük az eseményeket. A lány – velünk egyidős lehetett – odalépett a kúthoz, észrevette a táblát, betúról betűre szépen lassan elolvasta magában a tiltó feliratot,

töprengett egy kicsit, majd – mivel rájött, hogy ez esetben szülői segítségre fog szorulni – édesapjához lépett. Az apa csak ekkor szállt le a bicikliről, hogy közelebről is megtekintse a filctollal írt szöveget. Komoly arckifejezéssel tanulmányozta a táblát, látszott rajta, ő sem érti, mi történhetett a kúttal. Mi pedig mindeközben „pókerarccal”, magunkba fojtott nevetőgörcsrel, belülről összeszorított szájjal tébláboltunk a közelükben. Az apa gyanakvóan ránk pillantott, volt egy pár másodperc, mikor azt hittük, kész, vége, most lebuktunk!

A kútról még annyit kell tudni, hogy ha az ember csak félig nyomta le a kart, egyáltalán nem jött víz belőle. Jó erősen, egészen tövig kellett nyomni ahhoz – vagy, mint nekünk gyerekeknek, teljes súllyal támaszkodni rá –, hogy inni lehessen belőle.

Az apa tétovázott egy kicsit, majd a tettek mezejére lépett. Ám mivel nagyon óvatosan és gyengén billentette csak le a kart, víz nem távozott a kút csőréből. „Tényleg elzárták a vizet” – mormolta, majd lányával biciklire pattantak, s folytatták útjukat a fagyizó irányába.

Mint a zúgó ár, tört ki belőlünk egyszerre a nevetés: fetrengtünk, csapkodtuk a



A nyomókút kékre festve még ma is áll és működik

térdünket, hogy ez lehetetlen, ilyen nincs! Nemcsak hogy sikerült átvernünk az embereket, még a Sors is nekünk kedvez, és aprócska véletlenekkel segíti csínytevésünket.

A délután további részében még jó páran megálltak a kútnál, volt, aki, miután elolvasta a felíratot, továbbment, volt, akit nem zavart a tiltás, és jóízűen kortyolta a hús folyadékot. Mi pedig, mivel haza kellett mennünk, elbúcsúztunk egymástól. A táblát azonban otthagytuk a kúton.

Aztán beköszöntött az ősz. Hűvösre fordult az idő. Megkezdődött az iskola, így Imivel is ritkábban találkoztunk. Egy idő után már a tábla is eltűnt a kút hasáról. Nem emlékszem már rá: mi szedtük le, vagy az éj leple alatt egy papírgyűjtő lopta le? Mindenesetre pár héttel később kiderült számunkra, hogy a legtöbb ember igenis komolyan vette tiltásunkat. Ágival, kihasználva az utolsó napsugarakat, minden délután a kertben játszottunk. Egy ilyen alkalommal két nyolcadikos fiú biciklizett el a házunk előtt. Az egyik meg akart állni a kútnál, mondott is valamit a barátjának, amit csak félig-meddig értettünk. A választ azonban már tisztán és hangosan hallottuk: – Hülye vagy? Nem lehet inni belőle! Szennyezett a vize! – kiáltotta.

Ma már tudom, hogy ez az aprócska csínytevés kamaszkorom egyik legkedvesebb emléke. Felidézi mindazt, amiért akkor érdemes volt gyerekeknek lenni. A végtelen szünidők időszaka, az utcai lödörgések, a fiúkkal való civódások, a közös bandázások, a felnőttek átverése, az idétlen kacagások egyet jelentenek iskolás éveimmel.

Hiszen már mind a hárman felnőtünk, egyikünk sem lakik a Vécsey utcában. A barna copfos kislányok és a barna gombahajú kislány már a múlté. Elköltöztünk a kertvárosból, megállapodtunk, házasságban élünk, gyerekeket nevelünk. A kút azonban még mindig a Blaha és a Vécsey utca sarkán áll. Elég rozsdás lett az évek folyamán, sokáig nem törődtek vele. Nem divatosak manapság az utcai kutak, a műanyag flakonos vizek világában alig használja már valaki. Időnként átfestették, ám a rozsdá mindig kikezdi. Büszke hasa azonban még ma is emlékszik ránk és a titokra. Arra, hogy valamikor, egyszer régen „szennyezés miatt zárva” volt. □

BAY ZOLTÁN

Az élet erősebb* (részletek)



„Ez volt a harmadik laboratórium, amit felépítettem. Az elsőt Berlinben Bodenstein professzor nagyszerű támogatásával. Mikor sok válasz megszületett ott az aktív hidrogén és aktív nitrogén kérdéseire, akkor kaptam a hívást, hogy jöjjenek haza professzornak. A német barátaink akkor azt mondták, nem szabad abba hagyni, hazamenni és elveszni. Én pedig azt mondtam, otthon a helyem. Felépítettem a második laboratóriumot Szegeden. De hiányoztak az anyagi eszközök, főképpen pedig hiányzott a tudomány szeretete a kollégákból. »A fiatal embernek túlfűtött ambíciói vannak!« Csak egy nagyon valószínűtlen véletlen mentett meg, az, hogy Szent-Györgyi is ott volt. Innen származik a barátság. Aztán jött a Tungstram hívása. Tétováztam, de végül is beláttam, hogy el kell fogadni. A nagykapitalista [Aschner Lipót vezérigazgató] liberálisabb volt, és jobban értékelte a tudományt, mint a »tudósok«. Tudta azt is, hogy az alkalmazott fizika a tiszta fizikából táplálkozik. Elhitte azt is nekem, hogy az atomfizikáé a jövő, s finanszírozta annak tanítását a műegyetemen. Tudta, hogy a lámpák is úgy lesznek jobbak, ha a kutatók a »hobbijaikkal« foglalkoznak, és néha »unatoznak«. A második évben már nagy gázkiszülési laboratóriumunk volt, ugyanakkor már egy másik csoport a leggyorsabb atomszámlálót csinálta az elektronmultiplikáció segítségével. Aztán jött a háború, szükségserűen hozta a radarkutatást. Megint nem hanyagoltuk el a tiszta tudományt: kísérleteztünk elektromos hullámokkal a Föld és a Hold között. S most itt van ez a gőzhenger. Az oroszoktól progresszivitást vártunk, ahelyett középkori módszerekkel elviszik a szerszámainkat. Nem az eredményeink kellene nekik, hanem az eszközeink. [...]

A hadnaggyal nehezen ment a tárgyalás. Ő kicsi ember, csak azt teheti, amire parancsa van. Ő nem küldhet javaslatot Moszkvába. – Akkor küldjön az ezredes – mondtam én, s át-

mentünk az ezredes irodájába. Az ezredestől (beszéd közben egyre korlátozva az igényeimet) végül három dolgot kértem. Ne vigyék el a könyvtárunkat, mely mintegy 4000 kötetet és 70 fizikai, kémiai és műszaki folyóiratot tartalmazott. Ne vigyék el a nagyfrekvenciás laboratórium felszerelését, mely tartalmazta a Hold-kísérlethez megépített speciális áramköröket, melyeket senki más nem tud használni. Végül hagyják meg a műhelyünket, mintegy húsz szerszámgéppel. A Tungstram nagy gépgyárából tízszer-hússzor annyi szerszámgépet úgyis elvisznek. A műhelyre vonatkozólag mindjárt sikerült megállapodni az ezredessel: meghagyják. A könyvtár és a nagyfrekvenciás laboratórium ügyében ő nem dönthet, meg fogja kérdezni Moszkvát. Addig várnak ezek leszerelésével. Így hát elkezdődött a kutató leszerelése is. Nagyon fáj a szívünk a finom mérlegeinkért, a sztahanovista csomagolás láttán. A vákuumbereendezéseink tönkrementek: kioperálták belőlük a szivattyúkat (azt mondták, abból kevés van a Szovjetunióban), üvegcsapokat, manométereket. Az izzólámpa- és fluoreszcenlámpa-fejlesztési laboratórium, a rádiócső-fejlesztési laboratórium, a kémiai laboratórium, a minőségellenőrzés néhány hét múlva üresen tátongett, a padló üvegtörmelékkel és a laboratóriumi jegyzőkönyvek papírhulladékaival elborítva. Időközben az ezredes megkapta Moszkvából a választ: a könyvtár megmarad, de a nagyfrekvenciás mérőlaboratóriumot elviszik. Hozzátette magyarázatképpen, hogy radarkészülékeket nem hagyhatunk egy legyőzött országban. – Ezredes – mondtam én neki –, a Hold-radar impulzusgenerátora három másodpercenként ad egy impulzust. Kérdezze meg a szakértőit, hogy lehet-e ilyen berendezéssel repülőgépet követni? – Válasz nem volt. Elment tehát ez is Moszkvába. A laboratórium ott állt kifosztva.” □

*Bay Zoltán önéletrajzi kötetét a Csokonai és a Püski kiadó közösen jelentette meg 1990-ben.

HIRMANN LÁSZLÓ

Preszly Elemér



1930. november 4-én Újpest város képviselőtestülete fontos határozatot hozott: díszpolgári címet adományozott dr. Preszly Elemérnek, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye főispánjának. (A háború előtt ez volt az utolsó előtti ilyenforma elismerés.) Városunk közigazgatásilag a központi megye fennhatósága alá tartozott. Annak főispánja – Károlyi István gróf maga is viselte ezt a címet korábban – hathatós befolyással volt településünk életére, fejlődésére.

Preszly Elemér a Komárom megyei Dunaalmáson született 1877-ben. A család

már korán Vácra költözött, fiaik – Elemér és az öccse, Lóránt – itt jártak középiskolába. Az idősebbik ezt követően Győrben is tanult, majd a budapesti tudományegyetemen jogi végzettséget szerzett. (Öccse is doktorált, belügyminisztériumi alkalmazottként idővel csendőr-alezredesi rangig emelkedett.)

A frissen végzett jogász, Preszly Elemér hazatért Vácra és 1903-ban önálló ügyvédi praxist indított. Figyelme ugyanakkor már igen korán a politika felé fordult. 1908-18 között a Függetlenségi és Negyvennyolcas Párt színeiben városi kerületi képviselő volt; fiatalon még a dualista rendszert bíráló ellenzékét erősítette. 1914-ben besorozták katonának, de feladatai nem a frontokhoz, hanem a hátszázághoz kötődtek. Szervezői adottságának köszönhetően 1917-től kormánybiztosként a dunántúli hadigondozási feladatköröket látta el, népfelkelői századosi rangban.

A vesztes első világháború után már egyértelműen a kormány politikáját támogatta. Így lett a Tanácsköztársaság bukását követően 1920-ban a röviden csak Pest megyeként emlegetett központi megye kormánybiztosa, majd főispánja. Újpest ebben a pozíciójában került először kapcsolatba. A későbbi polgármester, Semsey Aladár – ekkor még szintén csak kormánybiztosként – fordult hozzá, hogy támogassa a vármegyei adminisztráció tervét, Istvánteleknek Rákospalotától Újpesthez történő csatolását. (A főispánok valódi hatalommal rendelkeztek egy-egy megye élén. Míg korábban a cím örökölhető volt – a Károlyiak például Szatmár megye örökös főispánjai voltak –, a kiegyezést követően a főispánokat már a kormány nevezte ki.)

Preszly a következő évtizedben sokat tett Újpest fejlődéséért. Támogatta a rendezett tanácsú város gyarapodását. Semsey Aladár talán épp róla nyilatkozta: „Az ügyvéd egész életét annak szenteli, hogy megvédje az igazságot. Most amikor Trianonban letaszították az igazságot trónjáról, kétszeresen nemes hivatás az igazságért való küzdelem”.



Preszly Elemér főispán, Újpest díszpolgára

A főispán kiváló szónok volt. Nem akadt olyan jelentős beruházás, aminek ünnepléses átadásán ne jelent volna meg, ne szólalt volna fel. Így volt ez 1928-ban is, amikor átadták az Újpestet Dunakeszivel összekötő nyolc kilométer hosszú keramit-burkolatú műutat, az ország egyik legmodernebb pályaszakaszát.

A főispán szenvedélye a politika mellett az irodalom volt. Ezért történt, hogy az újpesti, Vörösmartyról elnevezett irodalmi társaság tiszteletbeli tagjává választotta őt. Hasonló kultúraápoló tevékenységet Vácon is kifejtett: 1924-től az ottani –, ma is létező – Tragor Ignác Múzeum bővítésén fáradozott. Nem véletlen, hogy a Dunakanyar kapujában fekvő város 1927-ben díszpolgárává választotta Preszlyt.

A hatalom értékelte eredményes tevékenységét, rangos állami kitüntetésre terjesztették fel. 1926-ban vehette át a csillagokkal ékesített harmadosztályú Magyar Érdemkeresztet.

Ugyancsak sokat buzgólkodott Újpest város gyarapodásán, ezért történhetett, hogy a képviselőtestület 1930-ban díszpolgári címet adományozott a főispánnak. A döntés indoklása így hangzott: „azért a megértő támogatásért, amellyel a várost fejlődésére irányuló tevékenységében segítette, s azért a megbecsülhetetlen értékű munkálkodásért, amellyel úgy a vármegye, mind a város területén a politikai és társadalmi békét biztosította”.

1935-ben –, a miniszterelnök ekkor Gömbös Gyula volt – Preszly az országgyűlési választásokon is elindult. Cegléd megye képviselője lett a kormánypárt, a Nemzeti Egység Pártja színeiben. Csábította őt a nagypolitika, így még abban az esztendőben a belügyminisztérium politikai államtitkára lett. Ezt a tisztséget azonban csak egy évig viselte, majd visszatért a Pest megyei főispáni székbe. 1936. évi beiktatását a korabeli filmhíradó is megörökítette. A városháza dísztermében ezekkel a szavakkal tett esküt: „Esküszöm a mindent tudó és mindenható Istenre, hogy Magyarországhoz, annak alkotmányához, és Magyarország kormányzójához hű leszek! Főispánja akarok lenni mindenkinek! Felekezeti és pártkülönbség nélkül. Főispánja akarok lenni az elesetteknek, a szegényeknek, a rászorulóknak, és főispáni munkámnak egy jelentős

részét a szociális tevékenység fogja jelenteni. És én kérem a belügyminiszter úr önagyméltóságának és Johann államtitkár úr őméltóságának támogatását, hogy ebben a vármegyében az egészségügyi és szociális kérdéseket minél eredményesebben oldhassuk meg”.

Népszerűsége és támogatottsága egyre növekedett. 1937-ben a Gyöngyösi István Társaság emlékérmét készíttetett számára, ami a neves szobrászművész, Beck Ö. Fülöp munkája.

Politikai teendői ellátása mellett nem hagyott fel kulturális, irodalmi tevékenységével sem. 1933-ban serlegbeszédet tartott a Szinyei Merse Pál emlékvacsorán. Sorra jelentek meg történeti és irodalmi írásai. A Szent István Társulat jelentette meg *A Hiteltől a Nagy magyar satíráig – Harminc év Széchenyi István életéből* című munkáját. Ősz című novelláskötete Vácon jelent meg 1941-ben. Ugyanazon év szeptemberében Gróf Széchenyi István emlékezete címmel tartott előadást az Országos Kaszinó emlékünnepeken. A magyar piaristák háromszáz éve című munkáját Budapesten adták ki 1943-ban. Ékes szólása saját szakmai szervezetének ünnepségén is megnyilvánult: „Amikor Apponyi Albert Genfben védte a magyar igazságot, a Kamarák az 'ország ügyvédje' címet adományozták neki. Ugyanezt a nevet nyerte el annak idején Kossuth Lajos és Deák Ferenc is. Ebben a percben nem szónoki frázisként jelentem ki, hogy életpályámra sok nagy értéket vittem az ügyvédi hivatásból. Üdvözlöm a tízéves Ügyvédi Kamarát és kívánom, hogy a súlyos válság minél előbb vonuljon el az ügyvédi kar feje felől. Remélem, hogy a legközelebbi díszközgyűlésen együtt örvendünk az ország feltámadásán”.

Preszly Elemér egészen a második világháborút követő politikai fordulatig hivatalában maradt. Az új rendszer már nem tartott igényt szolgálataira. Teljes visszavonultságot követően 1971-ben hunyt el.

Preszly Elemért életében nemcsak Újpesten és Vácott, hanem Cegléden és Kunszentmiklóson is díszpolgárrá választották. Utóbbi településen 2016-ban született határozat arról, hogy nevét felvéssék a helyi városháza nagytermének bejáratánál elhelyezett táblára. Egy hasonló gesztussal Újpest még adós.



A Tragor család kiterjedt közéleti tevékenységet folytatott a két háború közötti Vácott

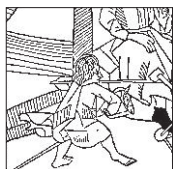


A Millennium évében, 1896-ban a váci városházán fontos kulturális eseményre került sor. Varázsélyi (ez a családi név Újpesten is ismert) Gusztáv lapszerkesztő kezdeményezésére megalakult a Váci Múzeum Egyesület. A szerveződésként azt tűzte ki célul, hogy Vác régészeti, történelmi tárgyi emlékeinek egy állandó otthont teremtsen. Az alapítók így fogalmaztak: „A múzeum feladata: a, a múlt, főleg helyi s vidéki jelentőségű geológiai, őskori, történelmi, művészeti, irodalmi, műipari s tanügyi emlékek, s maradványainak gyűjtése, megőrzése, ismertetése a közművelődés érdekében. b, a jelenkor történelmi emlékeinek, táj és népismereti adatainak, földtani leleteinek, a nyersanyagok legkitűnőbb példányainak, az ipar és a művészet remekeinek összegyűjtése, rendezése, s tanulmányozás végett való kiállítása”. A kezdeményezés széleskörű támogatást kapott. A tehetséges Bauer Mihály rajztanár, a Tabán utcai házában egyik méretes helyiséget ajánlotta fel a muzeális tárgyak gyűjtésére. Tragor Ignác, aki ügyvéd, majd takaré-

pénztári igazgató volt Vácott, a kezdetektől részt vett a múzeum alapításában. A kiterjedt polgárcsalád tagja a természetrajzi osztály vezetésére vállalkozott. Mivel a gyűjtemény egyre gyarapodott és gazdagodott, 1912-ben az Egyházmegyei Könyvtár három helyiségben kapott otthont. Annak érdekében, hogy önálló kiállítóteret születhessen, Pauer Imre miniszteri tanácsos saját házáat ajánlotta fel a Papnevelde (ma: Múzeum) utcában erre a célra. Hosszú pereskedést követően, Preszly Elemér főispán támogatásával végül 1931-ben nyílt meg a múzeum, amelynek igazgatója – 1941-ben bekövetkezett haláláig, – Tragor Ignác volt. Már akkor felmerült, hogy a gyűjteményt a mecénás-igazgatóról nevezzék el, ő azonban ezt szerényen visszautasította. A múzeumalapító jó barátságot ápolt a főispánnal, nem véletlen, hogy annak Ősz című művét a Váci Múzeum Egyesület jelentette meg.

A ma is működő városi múzeum 1990-ben vette fel Tragor Ignác nevét. Ma is idézik egyik gondolatát: „... a múlt megbecsülése a szilárd jövő alapja...” □

Gyermekkori vágyam volt, hogy tanítónő legyek



Dr. Maklári Jenőné Svajlina Erzsébet tanítónő, Újpest-Káposztásmegyer lelkes lokálpatriótája. Munkássága során tanítványainak sokaságával ismertette meg lakóhelyünk történetének alapjait. Több oktatásban használt segédkönyv, és egy népszerű helytörténeti képeskönyv szerzője.

– *A 2000-es évek elején vált lelkes látogatóvá a helytörténeti gyűjteményben. Kutatómunkája során tapasztalható volt szeretete és türelme a téma iránt. Ezt a kötődését a szülői házból hozta magával?*

– Bizonyára így van, bár szüleim és nagyszüleim nem a tanári pályán tevékenykedtek. Apai nagyapám Svajlina Gyula, 1895-ben született Pátyon a Várady-kastély oldal-szárnyában, mivel a szülei uradalmi cselédek voltak. Ahogy felcseperedett, ő is „belenőtt” a szolgálatba, családot is ott alapított. Reider Antalnak, a földesúr vajmesterének leányát, Gizellát 1922-ben vette feleségül. Három fiuk született: Gyula, – ő lett az édesapám –, József és Lajos.

Nagypapa az uradalomban hol kertészkedett, hol elegáns parádés kocsisként fogadta az érkező vendégeket a biatorbágyi vasútállomáson. Nagymamám a grófnő szolgálatában állt, ő tartotta rendben a ruhatárát, mert szépen mosott és vasalt. Nagyszüleim megbízható és hűséges embereknek bizonyultak, ezért fiaik is várományosok lehettek volna a szolgálatban. Egy napon ez a téma a grófnővel való beszélgetés során szóba is került, ám nagyanyám válasza nemleges volt: „Miért, olyan rossz maguknak? – kérdezte a grófnő. – Nem, nem rossz – felelte a nagymama –, de a fiaimat cselédnek nem adom, ők iparosok lesznek.” Úgyis lett. Édesapám és idősebb fivére karoszeria-lakatosnak, a fiatalabb bőrdíszművesnek tanult. Anyukám, Dudás Erzsébet gyors- és gépíró volt.

– *Szerető nagycsalád vette körül a gyermekkorában?*

– 1948. május 28-án születtem Budakeszin. Szüleim szorgalomra és becsületre neveltek, s bár egykeként nőttem fel, nem kényeztettek el. Komfort nélküli otthonunkban sokat kellett segítenem. Gyermekkorom legboldogabb óráit a nagyszüleimnél töltöttem. Budakeszi tiszta, ózondús levegője az Erzsébet királyné szanatóriumában sokakat meggyógyított.

– *Iskolai tanulmányait is Budakeszin végezte?*

– Nem, mert anyai nagyapám Dudás József, aki huszonhárom évig volt a Szent István Bazilikában templomszolga, kórházba került. Hogy rendszeresen látogathassuk, beköltöztünk a budapesti Zichy Jenő utcai lakásába. A Lovag utcai általános iskolába jártam. Akkoriban hatalmas tantermeket építettek, és a plafon is kétszer olyan magas volt, mint ma. Mozgásra is több lehetőségünk nyílt benne, a levegő is lassabban használódott el. A hetesnek a nagyszünetben minden ablakot ki kellett nyitnia, mi pedig párosával, halkán beszélgetve sétáltunk a folyosón éppen úgy, ahogy az Abigél című filmben látható. Mártoogatós tollal írtunk, a padba süllyesztett üveg kalamárisban levő tintába mártogattuk a tollhegyet. Nem szerettem iskolába járni. Hét évesen azon gondolkoztam, hogy miért nem



A Maklári házaspár – Erzsébet és Jenő – káposztásmegyeri házuk kertjében

bánnak velem úgy, ahogy az nekem jól esne. Kicsi koromtól kezdve nagyon szerettem a kisgyerekeket és az öregeket. Már akkor elhatároztam, hogy tanítónő leszek, és nagyon fogom szeretni a tanítványaimat.

1956 eseményei is a fővárosban értek minket. Október 25-én anyukámmal kenyeret venni indultunk a Margit-híd pesti hídfője felé. A Kossuth Lajos téren azonban nem tudtunk áthaladni a tüntető tömeg miatt. Rövid időn belül szemtanúja és – Isten kegyelméből – túlélője lettem az ott történeteknek. Szerencsére nem talált el minket a tömegbe lőtt egyetlen golyó sem.

– *Gondolom a középiskolát is Budapesten végezte.*

– Nagypám halálát követően visszaköltöttünk Budakeszire, így a középiskolai tanulmányaimat egy közelebb eső, rózsadombi 12 évfolyamos iskolában szerettem volna folytatni, de nem fogadtak be. Végül a VII. kerületi Wesselényi utcai Gyors- és Gépíró Iskolába iratkoztam be.

– *A gépírás abban az időben jó előképzettséget jelentett a munkavállaláshoz.*

– Igen hamar el tudtam helyezkedni, először az Építéstudományi Intézetben, majd az Építésügyi- és Városfejlesztési Minisztériumban dolgoztam.

– *A férjével a munkahelyén ismerkedett meg?*

– 1966-ban a budakeszi római katolikus plébániára, kiegészítő papként érkezett Maklári István káplán, aki nagyon gyorsan maga köré vonzotta az ifjúságot. Az év utolsó napjainak egyikén, néhány bibliaórára járó fiataalt, köztük engem is meghívott az édesapjához búcsú uzsonnára. Kelenvölgyi otthonába lépve üdvözöltük édesapját, beköszöntünk a belső szobában fekvő nagymamájához is. Miután a fiatalok vidám hangulatban beszélgettek az első szobában, én menedéket kerestem az öreg nagymamánál, aki ágyban feküdt. Becsuktam az ajtót, odamentem hozzá és leültem az ágya szélére. A zongorán álló narancsokra mutatva megkínált. Egy narancsot meghámoztam és megfeleztam vele. Miközben beszélgettünk, egy fehéringes fiatalember mosolyogva lépett a szobába. Odajött hozzám és bemutatkozott: – Jenő vagyok, a Pista bátyja. Meglátni és megszeretni... – tartja a mondás – ez velünk is

így történt. 1968-ban kötöttünk házasságot. Gyönyörű esküvőnk volt. A jó hírű budakeszi katolikus templomi kórus Szendeff Kristóf karnagy vezényletével, orgona és gitárkísérettel spirituálékat és gospel dalokat énekelt, amelyeket hanglemezeire rögzítettek. Kedves emlék. Három fiunk született, Péter, Tamás és Ágoston. Tíz évig otthon maradtam velük és neveltem őket. Közben az Eötvös József Gimnázium esti tagozatán leérettségiztem.

– *Nehéz feladat a gyerekek mellett tanulni, érettségizni. A főiskolát is ebben az időben végezte?*

– Férjem biztatására felvételiztem a Budapesti Tanítóképző Főiskolára. Nagy élmény volt 33 évesen visszaülni az iskolapadba a 18 éves fiatalok közé! Élettapasztalataim az előnyömmre szolgáltak, de keményen kellett tanulnom, hogy a tudásbeli hátrányomat ledolgozzam. Olthatatlan gyermekkori vágyam három év múlva teljesült, amikor a III. kerületi Pais Dezső utcai általános iskolában tanítónő lettem. Nagyon szerettem a gyerekeket és ők is engem.

– *Mikor került Újpestre?*

– Békásmegyerről 1985-ben költöztük Káposztásmegyerrre. A lakótelep első iskolájában, az Általános Művelődési Központban kaptam állást. Vízszintes és függőleges egyhangú betonfelületek! Sivárságuk riasztó hangulatot keltett bennem. Egy reggel, otthonról hozott kiskapával érkeztem a munkahelyemre. Tanítás után az iskolaudvar egy kis szegletében se jobbra, se balra nem nézve, fehér köpenyemben elkezdtem kapálni. A levegőző gyerekek egy idő múlva csodálkozva körém gyűltek és hallgatagon figyeltek. Végül az egyikük megszólalt: – Mit tetszik csinálni? Kapálok – feleltem. Újabb hosszú csend. – Miért tetszik kapálni? – kérdezte. – Mert virágokat szeretnék ültetni – válaszoltam. Egy idő múlva egyikük megkérdezte, hogy segíthet-e. Erre a pillanatra vártam, ez volt az a szikra, amely később jelentős változásokat hozott. Tanítás után minden nap kapálni mentem az iskola-kertbe. Rövid időn belül kevésnek bizonyult az egy kapa... Minden nagyszerű dologhoz „kell egy csapat!”. Ez a spontán alakult kis csoport nem maradt el mellőlem. A papírgyűjtésből befolyt összegekből fásítottunk, díszbokrakat ültettünk, sövényt telepítettünk, virágosítot-

tunk, míg az iskolakert be nem telt növényekkel. Ezután már csak a locsolás és a folyamatos gyomlálás feladata maradt. A régi pusztaság helyén lélekvidámító kert növekedett.

– *A környezet szépítésétől már csak egy lépés annak védelme.*

– Valahogy úgy, mert az ÁMK-ban zajló tevékenységből 1991-ben „kinőt” Homoktövis Környezetvédelmi Oktatóközpontban folytattam a munkámat. Az oktatóközpont elsősorban az Észak-pesti régióban lévő természeti értékeket és környezeti problémákat igyekezett feltárni, bemutatni. A természeti élőhelyek védelmének programját az ELTE Biológiai Szakmódszertani Csoportjából velünk folyamatosan együttműködő dr. Kriszta György biológus dolgozta ki, míg a település helytörténeti múltjának feltárásával, valamint a helyi környezeti gondok megoldásának elősegítésével én foglalkoztam. Terepen végzett oktatást segítő kiadványokat készítettünk, amelyeket pedagógus továbbképzések alkalmával népszerűsítettünk. Ezeket a kiadványainkat mind a mai napig országszerte használják.

– *A környezeti kultúra védelme mellett munkája nyomán született egy rendkívül igényes képeskönyv is.*

– Az Újpest Hőskora Képekben (1830-1950) kiadvány szerkesztésén hét éven át dolgoztam. Háttéranyagát kezdetben csak magamnak gyűjtöttem. Kíváncsi voltam, hogy kik és hogyan éltek ezen a vidéken, ahol most az otthonom van. Azután a megszerzett ismereteket egy kis helytörténeti füzet formájában szerettem volna megosztani a gyerekekkel. Jártam az Újpesti Helytörténeti Gyűjteményben, majd szinte beköltöztem a Budapest Gyűjteménybe és hozzáálltam a dokumentumok válogatásához, szerkesztéséhez. Könyvtárakat, levéltárakat, múzeumokat és magánszemélye-

ket látogattunk. A keszthelyi Festetics Kastély-múzeum kutatókönyvtárába vezető hátsó lépcsőházba a titkos bejáraton át jutottunk. Igen magas lépcsőkön kapaszkodtunk fel az engem mindenhová elkísérő férjemmel, aki a „hűséges fegyverhordozóm” volt. Tollakkal és üres papírokkal felszerelt diplomata táskámat ő cipelte. Megesett, hogy olyan hideg volt a könyvtárban, hogy télikabátban kellett jegyzetelnem. Három év elteltével úgy éreztem, hogy hamarosan elkészülök a kéziratral. Ám az anyag csak nőtt és formálódott, az idő meg csak telt és végül hét év alatt készült el a kiadvány.

– *A siker nem maradt el, a kötet igen népszerűvé vált. Szépen rendszerezett képanyaga különleges értéket képvisel. A helytörténeti gyűjtemény őriz még néhány példányt az albumból.*

– A férjem inspirált elsődlegesen, bízott és segített – hálás köszönet illeti. Ő közlekedéstervező szakmérnök, elméleti munkáit német egyetemeken is tanítják. Tervező hivatása mellett huszonöt évig tanított a Budapesti Műszaki Egyetemen. A gyermekeink felnőttek. Péter autóbuszvezető, külföldön él, Tamás nyelvtanár, aki tankönyveivel segíti elő a hazai német nyelvoktatás megújítását. Három gyermek édesapja. Ágoston villamosmérnök és informatikus. Időközben egy hat éves kislányt is befogadtunk egy erdélyi árva házból. A gyermeket felneveltük, férjhez ment, és ma már három gyermek édesanyja.

– *Mostanában mivel telnek a napjai? Említette, hogy mindig talál elfoglaltságot.*

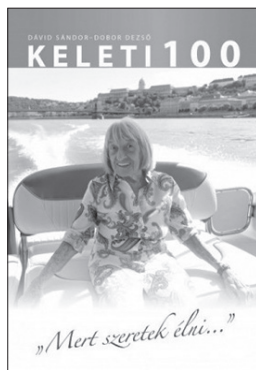
– A Karinthy Frigyes Általános Művelődési Központban eltöltött huszonnégy év után nyugdíjba vonultam. Az elmúlt tíz évben szülőfalum, Budakeszi helytörténeti múltját kutattam, így mára összeállt egy 500 oldalas, képes helytörténeti kiadvány kézírata. A kötet kiadóra és megjelentetésre vár, de ennek megszervezése már meghaladja az erőmet. □



Az 1985-ben megnyílt káposztásmegyeri általános iskola udvara egykor és most



Könyvek Újpestről



Keleti Ágnes ötszörös olimpiai bajnok tornásznő 100. születésnapjára jelent meg az a könyv, amelyben 36 egykori sporttársa nyilatkozik a „világ nyolcadik csodájaként” is emlegetett sportolóról, aki tavaly óta Újpest Díszpolgára. Az UTE

egykori versenyzőjéről a Dávid Sándor – Dóbor Dezső szerzőpáros készített interjúorozatot tornászokkal, olimpikonokkal. (Érdekesség, hogy Vizi E. Szilveszter, mint egykori tornász neve is szerepel a nyilatkozók között.) A kötet 300 színes és fekete-fehér fotó kíséretében mesél az eltelt évszázadról, Keleti Ágnes szemszögéből megmutatva a történelmi hátteret és eseményeket. Az Újpest Önkormányzata által is támogatott, Keleti 100 „Mert szeretek élni...” című kötet a Kossuth Kiadó gondozásában jelent meg.



Bertalan Tivadar Újpest Díszpolgára, Kossuth-díjas festő, grafikus, író és látványtervező, az MMA tagja 90. születésnapja alkalmából látott napvilágot a Csend/Élet című kötet, amelyet maga a szerző illusztrált. A művész a „válogatott elmesélések”-et tartalmazó könyvében így vall önmagáról: „[...] bizonyos tekintetben mindenhol kakukktojás lennék. Olyan kakukktojás, amelynek a héja itt-ott már megrepedt. Az egyik repedésen festék csordogál, ami képpé változik, egy másik repedésen betűk és szavak nyomakodnak elő, hogy szöveggé álljanak össze, egy harmadik résen pedig szinte végtelessen celluloidszalag kígyózik elő. Hálásan tapasztalom, hogy művésztársaim és mindazok, akik munkáimmal találkoznak, mindezt megbocsátják nekem”. A Napkút Kiadónál megjelent kötet kiadását Újpest Önkormányzata és a Magyar Művészeti Akadémia támogatta.

Díj a közösség szolgálatáért

Az újpesti lakosok érdekében végzett magas színvonalú szociális munkájáért 2020. november 12-én Újpesti Szociális Munkáért elismerésben részesült Kósa Antalné, az Őszi Fény Integrált Gondozási Központ szakmai igazgatóhelyettese, Fábíán Gábor Józsefné, a Leiningen bölcsőde vezetője és Nebella Mária Tünde családsegítő, az Újpesti Család- és Gyermekjóléti Központ hátraleképezelő mediátora. A díjakat a Városházán Déri Tibor polgármester és Kanász-Nagy Máté népijóléti ügyekért felelős alpolgármester nyújtotta át.

Elismerés

2020. október 15-én Vizer József újpesti műbútorasztalos mester Művészi Életpálya Elismerést vett át dr. Kásler Miklós Emberi Erőforrás Minisztertől. A Soproni Egyetem Faipari Mérnöki Karának dékánja a kitüntetett asztalosmestert oktatónak kérte fel.

Újpesti Tűzoltó Skanzen

Az újpesti önkéntes tűzoltóság megalakulásának 150. évfordulója alkalmából Tűzoltó Skanzen nyílt a IV. kerületi tűzoltó-parancsnokság Szent László téri laktanyaudvarán. A muzeális értékű járművekből és eszközökből álló kiállítás a rendkívüli jogrend feloldása után, előzetes bejelentkezés alapján látogatható (tel. 06-70-334-8135; e-mail: tuzoltoskanzen@gmail.com). A belépés ingyenes.

Tungsram múzeum

Az egykori Egyesült Izzó új tulajdonosa, a Tungsram Operations Kft. büszke az újpesti gyár hagyományaira és eltökélt szándéka, hogy a múlt emlékeit megőrző, igényes múzeumi gyűjteményt hozzon létre. Arra kéri mindazokat, akik az Izzóval kapcsolatos dokumentumokkal, tárgyi emlékekkel szívesen támogatnák a múzeum anyagát, jelentkezzenek a 06-70-503-0826 telefonszámon vagy a maria.hidvegi@tungsram.com e-mail-címen.

Várják az 1%-ot

Az Újpesti Helytörténeti Alapítvány (Adószám: 18040609-1-41) és az Újpesti Városvédő Egyesület (Adószám: 18080478-1-41) kéri olvasóinkat, hogy személyi jövedelemadójuk 1%-ával támogassák tevékenységüket.